SILVIA MARINESCU-BÎLCU
Cercetător ştiinţific la Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România

BARBU IONESCU
Directorul Muzeului Raional Oltenița

CATALOGUL

SCULPTURILOR ENEOLITICE DIN MUZEUL RAIONAL OLTENIŢA

www.cimec.ro

www.cimec.ro

SILVIA MARINESCU-BÎLCU
Cercetător ştiinţific la Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România

BARBU IONESCU
Directorul Muzeului Raional Oltenița

CATALOGUL

SCULPTURILOR ENEOLITICE
DIN
MUZEUL RAIONAL OLTENIŢA

www.cimec.ro

www.cimec.ro

PREFAŢĂ

Deşi, potrivit actului oficial de înfiinţare, Muzeul Raional din Oltenița datează numai din 1957, se poate spune pe bună dreptate că el are mai bine de patru decenii de existenţă. Într-adevăr, au trecut mai mult de patruzeci de ani de cînd actualul director, Barbu Ionescu, pe atunci încă elev de liceu, aflînd despre descoperirea unor obiecte vechi pe movila Gumelniţa din apropierea Olteniței, a arătat interes faţă de astfel de descoperiri, strîngînd cu grije piesele găsite de locuitorii ce-şi lucrau pămîntul pe movilă şi adunînd altele prin mici sondaje. O primă serie de astfel de descoperiri ne-a fost predată pentru Muzeul Naţional de Antichităţi încă din 1924 şi ea a făcut chiar atunci obiectul unui articol prin care movila Gumelniţa a devenit cunoscută în literatura de specialitate ca aşezare neolitică.

Despărţindu-se cu oarecare părere de rău de această primă colecţie, Barbu Ionescu nu s-a despărţit însă şi de pasiunea pentru trecut. Dimpotrivă, an de an, la început în împrejurimile imediate ale Olteniței şi apoi din ce în ce mai departe, a bătut pas cu pas meleagurile actualului raion Oltenița (depăşindu-i de multe ori fruntariile . . .), cercetînd locurile şi oamenii pentru a afla despre vechile aşezări omeneşti şi a aduna astfel diferite obiecte, mărturii ale vieţii trecutelor milenii.

Încet, încet, cele cîteva obiecte răzleţe au devenit o bogată colecţie şi cu timpul un adevărat muzeu. La început mai ales piese din epoca pietrei şlefuite; la ele s-au adăugat treptat altele din epocile următoare: epocile metalelor, epoca romană, epoca feudală. Vaselor şi statuetelor de lut ars şi uneltelor de piatră şi de os neolitice li s-au adăugat uneltele şi armele de metal, apoi monedele şi aşa mai departe . . .

Pasiunea pentru frumoasele relicve ale trecutului nu a trezit însă în Barbu Ionescu sentimentul egoist de proprietate, şi, de îndată

www.cimec.ro

ce colecțiile au sporit în suficientă măsură pentru a putea deveni de interes public, le-a donat statului și, astfel, a luat ființă Muzeul Raional din Oltenița.

Chiar înainte de înființarea muzeului, B. Ionescu nu pierdea nici un prilej de a ne vorbi despre descoperirile sale și de a ne cere părerea și colaborarea. Iar după aceasta, el a intrat îndată în circuitul fecund al colaborării dintre Institutul de Arheologie și muzeele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, întreprinzîndu-se astfel în ultimul deceniu și în raionul Oltenița cercetări și săpături în diferite așezări și cimitire străvechi, organizate în colaborare de Institutul de Arheologie al Academiei R. S. România și de Muzeu. Aceste cercetări au dus la sporirea colecțiilor muzeului cu noi piese valoroase, iar pe de altă parte la adîncirea unor probleme istorice importante, a căror menționare detaliată ar depăși însă cadrul acestor rînduri.

Dintre rezultatele acestor cercetări, multe sînt publicate, altele sînt în curs de studiu. Dar pentru toți oamenii muncii care vizitează Muzeul și se interesează de urmele activității omenești în secolele și mileniile trecute, cît și pentru specialiști, publicarea unor colecții sub formă de cataloage este de un real folos, așa încît acest prim pas care se face cu muzeul din Oltenița ni se pare foarte bine venit. Iar pentru a nu fi un simplu catalog-inventar (sortit probabil să rămînă în rafturile librăriilor . . .), s-au ales pentru început o serie de colecții importante pentru cunoașterea unor aspecte ale suprastructurii societății și a meșteșugului lor artistic de la sfîrșitul epocii de piatră, publicîndu-se sculpturile eneolitice din Muzeu și celelalte piese legate de aceeași sferă de preocupări. Între ele sînt și piese unice, *de mare valoare artistică și științifică, multe încă inedite.*

Întocmit de Silvia Marinescu-Bîlcu de la Institutul de Arheologie și de Barbu Ionescu, acest catalog prezintă într-o descriere sistematică, completată de o succintă încadrare culturală și cu ilustrația corespunzătoare, un număr de cîteva zeci de piese, a căror intrare în circuitul științific va fi desigur salutată de toți acei ce se interesează de diferitele aspecte ale trecutului pe teritoriul patriei noastre.

Doctor docent VLADIMIR DUMITRESCU

Șef de Secție la Institutul de Arheologie
Laureat al premiului de Stat

www.cimec.ro

INTRODUCERE

Printre numeroasele muzee înființate în anii puterii populare cu bogate și variate colecții arheologice, se numără și Muzeul Raional Oltenița, deținătorul unor remarcabile colecții începînd din vremea neoliticului timpuriu și pînă în epoca feudală.

Obiectele din colecțiile muzeului provin din cercetări de teren, făcute în ultimele patru decenii, din descoperiri întîmplătoare, precum și din săpături arheologice sistematice, întreprinse de Muzeu în colaborare cu Institutul de Arheologie al Academiei R.S. România.

Cele mai numeroase obiecte sînt acelea aparținînd culturii Gumelnița, cultură caracteristică perioadei eneolitice (sau neolitică tîrzie) din Muntenia, Dobrogea, Oltenia și de la sud de Dunăre, pînă la sud de Balcani.

Dintre piesele cele mai reprezentative aflate în colecțiile acestui Muzeu, aparținînd culturii mai sus menționate, ne-am propus să prezentăm într-un prim catalog statuetele și obiectele de cult, pe de o parte pentru că unele dintre ele constituie adevărate opere de artă, iar pe de altă parte pentru că unele dintre ele sînt piese unice chiar în cuprinsul eneoliticului balcano-dunărean și pînă acum inedite. În felul acesta, pe lîngă interesul lor științific, ele prezintă și un interes artistic și tocmai de aceea am socotit util să le acordăm prioritate.

Facem de la început precizarea că ni s-a părut mai adecvat termenul de eneolitic, mai puțin folosit în ultima vreme în țara noastră, dar pe care-l folosesc frecvent ceilalți cercetători, pentru indicarea perioadei neolitice finale, în care se generalizează folosirea aramei.

În ceea ce privește economia catalogului, pentru piesele provenite din descoperiri întîmplătoare sau din cercetări de suprafață, vom arăta locul și anul descoperirii, iar pentru piesele provenite din săpături vom da indicații precise privind șanțurile, locuințele sau nivelurile arheologice în care au fost găsite.

Parcurgînd mileniile care l-au dus de la culegătorul și vînătorul paleolitic pe culmile civilizației moderne, luptînd cu o natură adeseori vitregă, omul a fost un permanent creator de bunuri materiale și spirituale.

În istoria străveche, ca și în cea modernă, fiecare epocă își are caracteristicile ei în ceea ce privește uneltele de producție, relațiile de producție și organizarea socială.

Resturile materiale ale activității umane, care alcătuiesc ceea ce numim noi cultura materială, ne ajută atît în reconstituirea imaginii vieții omului

www.cimec.ro

cît și a dezvoltării societății însăși. Asupra acestei imagini mai stăruiesc încă numeroase umbre, care însă se împrăștie treptat prin noile descoperiri făcute pe întreg teritoriul țării.

O serie de elemente din cuprinsul fiecărei culturi stau în strînsă legătură cu suprastructura comunităților care le-au generat, dezvăluindu-ne (din păcate uneori destul de lacunar) și numeroase aspecte ale gîndirii „magico-religioase" din acele atît de îndepărtate milenii.

Prin publicarea catalogului de față ne-am propus tocmai punerea în valoare a unei astfel de serii de obiecte din epoca eneolitică aflate în Muzeul Raional Oltenița, în interpretarea lor ținîndu-se seama de treapta de dezvoltare social-economică a triburilor respective.

Bineînțeles că astfel de realizări nu au apărut pretutindeni din cele mai vechi etape ale istoriei străvechi. De pildă, pe teritoriul patriei noastre, deși epoca veche a pietrei (paleoliticul) este bogat documentată, totuși pînă în prezent nu s-au găsit sculpturi și nici picturi pe pereții peșterilor, așa cum sînt cunoscute în Spania, Franța, U.R.S.S. etc.

În schimb epoca următoare, a pietrei noi, sau a pietrei șlefuite (neoliticul), caracterizată printr-o viață sedentară și bine închegată a comunităților primitive gentilice (ocupate în special cu cultivarea primitivă a plantelor, domesticirea și creșterea animalelor, precum și cu vînarea animalelor sălbatice) se remarcă printr-o bogată și variată serie de statuete modelate în formă umană sau animală.

Diverse manifestări de artă sculpturală apar acum pentru prima dată la noi și ele au fost puse atît de unii cercetători români,[1] cît și de cei străini[2] în directă legătură și dependență față de creații similare, anterioare, din alte regiuni ale lumii, vechi, în special din Egeea și din Asia Anterioară, regiuni în care civilizația omenească s-a dezvoltat mai de timpuriu, fiind superioară ținuturilor sud-est europene. S-a vorbit (și pe bună dreptate) chiar despre o fecundare spirituală a Europei de sud-est de către Asia Anterioară, fiind aproape sigur că această zonă a Europei a fost locuită de populații înrudite cu acelea din Egeea și din Asia Anterioară[3].

Vorbim despre artă sculpturală — căci este neîndoios că cea mai mare parte a sculpturilor neolitice și eneolitice merită calificativul de realizări de artă; unele și l-au cîștigat chiar pe acela de capodopere ale genului și ale epocii respective, cum ar fi de pildă „gînditorul" de la Cernavoda, altele au intrat în literatură cu nume de divinități clasice, de exemplu „Venus de la Sălcuța". Dar așa cum s-a spus demult, ele nu au fost nici gîndite, nici realizate ca opere de artă, deși nu rareori ele trezesc în noi o adevărată emoție artistică.

Toate aceste manifestări (includem aici pe lîngă sculpturi și restul obiectelor de cult), au fost strîns legate și generate de condițiile vieții sociale, de însăși viața de toate zilele, de nevoile materiale, chiar și atunci cînd au aspectul suprastructural al împlinirii unor acte izvorîte din concepția și reprezentările omului despre viață, despre lumea înconjurătoare și în unele cazuri chiar despre moarte.

Astfel de piese se întîlnesc în mod curent în întreaga epocă neo-eneolitică din România, dar în Muzeul Raional Oltenița se află exclusiv piese aparținînd culturii Gumelnița, care ocupă în linii generale întregul mileniu al III-lea î.e.n.

www.cimec.ro

Acest răstimp pare impresionant, dar raportat la desfășurarea istorică a celor cîteva sute de mii de ani ai evoluției parcurse de om pînă la acea vreme, reprezintă o perioadă destul de scurtă.

Omul acordă chiar din paleolitic un loc important, în preocupările sale, problemei fertilității, întruchipînd-o în statuete feminine cu forme amplu dezvoltate, în unele cazuri chiar în forme indicînd o maternitate apropiată. Deși deocamdată nu se poate face o legătură directă între sculpturile paleolitice și acelea neolitice, este clar că și la baza ultimelor stă aceeași idee a fertilității și fecundității.

Este adevărat că unii cercetători (dealtfel puțini la număr) se îndoiesc că s-ar putea vorbi în Europa Centrală și de sud-est în această epocă de o gîndire magico-religioasă în adevăratul înțeles al cuvîntului, axată pe ideea unei „divinități" mame, caracteristică neo-eneoliticului Asiei-Anterioare; dar fertilitatea solului și fecunditatea legată (nu numai în mintea omului neolitic) de femeie i-a asigurat acesteia chiar un loc privilegiat în viața societății. Ne gîndim la descendența matriliniară, dar nu și la o preponderență social-economică a femeii. Era deci firesc ca într-o astfel de comunitate gentilică matriliniară reprezentările legate de cultul fecundității și fertilității să fie feminine. Nu vor lipsi nici cele masculine — rare dealtfel — reprezentînd pe acolitul masculin; abia mai tîrziu (cînd cele feminine vor dispărea cu totul) ele vor indica trecerea de la ginta matriliniară la patriarhat.

Așa cum am mai arătat, ideile care au generat sculpturile de pe teritoriul patriei noastre se datoresc mai mult decît probabil unor influențe și aporturi din afară, neputînd apărea aici în mod spontan. Sînt îndeobște cunoscute marile deplasări ale triburilor de cultivatori de plante și crescători de vite, care pornind din regiunile Mediteranei orientale și ale Anatoliei, ajung să ocupe terenurile din Balcani și din stînga Dunării, absorbind treptat populațiile epipaleolitice locale, care probabil nu trecuseră încă la cultivarea plantelor și la creșterea animalelor. Tocmai aceste triburi venite din regiuni în care luaseră ființă demult primele comunități agricole, ca și reprezentările în lut și piatră ale viitoarei Gea Mater, aduc cu ele o dată cu cultul fecundității și fertilității și reprezentările lui plastice. Nu ar fi deci de loc exclus ca în neoliticul mijlociu, cînd sculpturile devin din ce în ce mai numeroase și mai variate, să se fi cristalizat (sau să se fi adoptat) conceptul „divinității" feminine dătătoare de viață.

Prezența în morminte, cum ar fi de pildă în cuprinsul culturii Hamangia (la Cernavoda) a unor astfel de reprezentări sculpturale, pare să arate că triburile respective aveau o concepție mai bine închegată, aceste statuete reprezentînd destul de probabil conceptul unei „divinități" căreia i se atribuia rolul hotărîtor în procreație, în fertilitatea solului și, ceea ce ni se pare deosebit de important, rolul de a ocroti pe mort în „viața de dincolo".

Aspectul care izbește din primul moment pe cercetătorii sculpturii neolitice este stilizarea ce merge uneori pînă la cea mai exagerată schematizare a statuetelor.

De asemenea se mai observă și o anumită manieră, aproape uniformă de tratare a anumitor părți ale corpului, cum ar fi de pildă capetele de formă triunghiulară în cuprinsul culturii Vinča-Turdaș, nasul proeminent ca un cioc de pasăre, la figurinele gumelnițene, lobii urechilor perforați la aceeași grupă de figurine etc.

www.cimec.ro

Este adevărat că în cazul unora dintre culturile neolitice, ca de exemplu Hamangia, Precucuteni sau Cucuteni, se poate vorbi şi de anumite „canoane" plastice, dar această constatare nu este valabilă şi pentru cultura Gumelniţa.

Altceva însă se poate remarca în cadrul figurinelor gumelniţene şi anume o lipsă aproape totală a unei evoluţii stilistice către forme estetice mai perfecte — lipsă ce poate fi explicată atît printr-o înclinaţie specială spre stilizare a populaţiilor respective cît şi prin faptul că evoluţia se va fi petrecut undeva în afara regiunilor respective de unde „meşterii" regiunilor noastre au luat lucrurile gata simplificate. Că cel puţin unele dintre aceste inadvertenţe trebuie puse şi pe seama lipsei de îndemînare a „meşterului" respectiv şi acesta este un adevăr.

Avînd însă în vedere rostul magico-religios al sculpturilor, nu trebuie să ne mire nici schematismul, nici uniformitatea de reprezentare (am putea spune uneori obositoare), căci în toate timpurile „canoanele" reprezentărilor legate de cult au rămas rigide şi neschimbate.

*

După cum am spus, catalogul de faţă va îngloba sculpturile în lut, marmură şi os din colecţiile Muzeului Oltenita, aparţinînd culturii Gumelniţa. Există cîteva tipuri în jurul cărora se pot grupa reprezentările antropomorfe, dar nu avem (exceptînd poate plastica de os) o nesfîrşită serie unitară. Întîlnim şi figurine cu forme minunat modelate în lut (chiar dacă uneori sînt ceva mai exagerate), care dovedesc o înţelegere anatomică şi plastică a corpului cu nimic mai prejos de multe reprezentări similare ulterioare, care ne dau posibilitatea de a întrezări o descătuşare spre adevărate realizări artistice. Desigur rolul hotărîtor îl joacă, aşa cum am mai arătat, contactul permanent cu sudul egeo-mediteranean, precum şi legăturile de înrudire a acestor populaţii, legături ce nu puteau duce, cel puţin în domeniile conceptelor magico-religioase, decît la manifestări asemănătoare.

Dar tot în cuprinsul acestei culturi întîlnim figurine cu adevărat primitive, într-o totală neconcordanţă cu realitatea, care nu pot fi legate numai de lipsa de îndemînare a „meşterului" respectiv, sau de voita ignorare (nu spunem necunoaştere) de către acesta a realităţilor corpului omenesc.

Cu toate acestea, mai toate piesele au trăsături comune, cum ar fi de pildă modelarea braţelor în diverse gesturi hieratice — fie întinse lateral, fie ridicate în sus în semn de adoraţie (?) sau implorare (?), fie aduse pe pîntece (întocmai ca la prototipurile vest-asiatice), apoi steatopigia, sau însăşi poziţia figurinelor. Accentuarea excesivă a părţilor rotunde ale corpului (comună multor culturi neolitice) a fost pusă de unii cercetători în legătură cu unele caracteristici somatice ale rasei mediteraneene, şi bineînţeles (aşa cum am mai amintit), cu momentul unei apropiate naşteri.

Întrucît piesele pe care le vom prezenta provin în marea lor majoritate din descoperiri întîmplătoare şi nu pot fi, din păcate, atribuite cu certitudine unei faze sau alteia din dezvoltarea culturii Gumelniţa, le vom prezenta oarecum într-o înseriere tipologică, una evolutiv-stratigrafică (din motivele arătate mai sus) nefiind deocamdată posibilă.

Este adevărat că atît cercetătorii români[4] cît şi cei bulgari[5] au subliniat, pe bună dreptate, o degenerare şi o neglijenţă în modelarea figurinelor gumelniţene pe măsura evoluţiei lor în timp. Se petrece deci un fenomen

www.cimec.ro

oarecum invers în evoluţia sculpturilor eneolitice din valea Dunării (şi în cadrul culturii Cucuteni se petrece un fenomen de stilizare dar aceasta se face pe forme de o remarcabilă zvelteţe şi eleganţă, denotînd un real simţ artistic), răsturnîndu-se evoluţia firească şi mergîndu-se de la modelarea atentă, apropiată de realitate, la una neglijentă, care ajunge pînă la negarea realităţii corpului omenesc; şi nu rare sînt cazurile cînd ne aflăm în pragul grotescului şi a irealului.

Nu este deci vorba de o stilizare evoluînd de la concretul copiat fidel la abstractul redat prin cîteva linii zvelte şi subtile, ci pur şi simplu de o degenerare a sculpturii eneolitice, degenerare căreia deocamdată nu i s-a putut găsi o explicaţie satisfăcătoare.

Ne vom rezuma deci, aşa cum spuneam, de a prezenta materialul grupat oarecum pe forme şi tipuri de reprezentări. Totodată, întrucît majoritatea tipurilor se întîlnesc în toate staţiunile gumelniţene de pe teritoriul patriei noastre şi din R. P. Bulgaria, ne vom îngădui să stăruim mai ales asupra tipurilor mai rare şi cum este şi firesc asupra exemplarelor ce reprezintă cu adevărat piese unice.

www.cimec.ro

www.cimec.ro

FIGURINE ANTROPOMORFE DIN LUT

În împărţirea noastră o primă grupă o constituie figurinele cu picioarele despărţite virtual prin linii sau şanţuri puternic incizate (pl. I/5, 8, 9). Într-o altă grupă am încadra în special fragmentele de figurine, mai ales jumătăţile lor superioare şi capetele (pl. I/1 — 2; II); o alta include figurinele mai neglijent modelate, avînd o formă relativ cilindrică şi o steatopigie redată în chip ridicol prin cocoaşe (pl. III/1, 2, 10); seria următoare o formează două figurine (dintre care una fragmentară) cu rochie „cloche" (pl. III/6, 7) şi în sfîrşit în ultima integrăm piesele unice care nu-şi găsesc locul în nici una din grupele precedente, şi nici analogii în alte staţiuni aparţinînd aceleeaşi culturi (pl. IV/1; V/1).

O categorie aparte o vor forma statuetele aşa-numite tesaliene [6].

Menţionăm o dată în plus că împărţirea noastră nu are în vedere decît exclusiv materialul pe care-l prezentăm şi deci nu va lua în discuţie nici una din categoriile de statuete care lipsesc din colecţiile Muzeului, cum ar fi de pildă figurinele masculine, figurinele aşezate etc.

Întrucît majoritatea figurinelor noastre au braţele rupte, iar la unele poziţia lor este greu sau chiar imposibil de reconstituit, nu am împărţit figurinele nici după poziţia braţelor, mulţumindu-ne să menţionăm, acolo unde era cazul, care este sau a fost poziţia lor.

De altfel mîinile statuetelor — de cele mai adeseori puternic schematizate — sînt fie întinse în lături, fie ridicate uşor în sus, sau aduse pe pîntece, toate aceste atitudini fiind bine cunoscute atît în lumea egeo-mediteraneană (de unde au fost împrumutate, o dată cu semnificaţia lor), cît şi în lumea balcano-dunăreană. Asupra unora dintre aceste gesturi vom avea ocazia să stăruim mai pe larg.

1. **Căscioarele 1955.** — Figurină cu braţele uşor îndoite (fiind rupte din vechime, nu li se poate preciza poziţia exactă — pro-

www.cimec.ro

babil erau așezate pe pîntece); părțile laterale ale capului au fost perforate (acum sînt rupte de-a lungul găurilor), nasul este proeminent, gura indicată printr-o linie scurtă, adînc incizată, subliniată de patru puncte. Picioarele lipite sînt despărțite virtual, prin șanțuri adînci pe ambele fețe și au avut, destul de probabil, labele tratate realist (rupte și ele din vechime). Indicarea sexului a fost făcută printr-o liniuță incizată vertical, tăiată la partea superioară de o alta orizontală.

Lucrată dintr-o pastă relativ bună, arsă la brun-cenușiu în exterior și la cenușiu în interior. Ambele fețe sînt pătate, datorită unui contact ulterior cu focul. Pl. I/8; XIV/6. În. 11,9 cm; inv. 149.

2. **Căscioarele 1955.** — Partea inferioară a unei mari figurine, cu picioarele lipite, dar inițial modelate separat; șoldurile proeminente; triunghiul sexului redat extrem de plastic, prin adînciturі.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, arsă la cenușiu, prezintă mai ales pe spate diverse pete brune și cenușii închise. Păstrează puțin din lustrul inițial și destul de probabil a fost parțial acoperită cu culoare albă. Pl. I/9; XIV/4. În. 12,5 cm; lățimea șoldurilor 6,95 cm; inv. 148.

3. **Căscioarele 1941.** — Figurină fragmentară reprezentată cu brațele pe pîntece (brațele sînt rupte din vechime; se mai păstrează laba mîinii stîngi și o parte din aceea a mîinii drepte); sînii rupți aproape complet; picioarele despărțite prin adînciturі pe ambele fețe. Labele picioarelor au indicate degetele (la cea dreaptă ele sînt rupte). Pe ambele fețe s-a executat un decor adînc incizat, umplut cu pastă albă; tot cu alb au fost probabil vopsite și picioarele în zona de deasupra labei.

Lucrată dintr-o pastă fină, arsă la negru-cenușiu (pătat), a fost atent lustruită. Pl. I/5 a—b; XIV/1; În. 8,7 cm; inv. 147.

4. **Gumelnița 1941.** — Picior de figurină cu indicarea gleznei și a genunchiului; partea din față a labei piciorului este ruptă din vechime. Decorul constă din linii, cercuri, romburi cu cîte un punct în mijloc și semispirale incizate adînc.

Pasta, relativ fină, arsă la brun-gălbui și cenușiu (pe alocuri). Figurina pare să fi avut și un înveliș brun, îngrijit lustruit. Pl. I/7; În. 8,2 cm; inv. 143.

5. **Căscioarele 1942.** — Picior pe care a fost indicat și genunchiul. Întregul corp al figurinei a fost probabil decorat cu linii, cercuri și puncte adînc incizate și umplute cu pastă albă.

www.cimec.ro

Pastă relativ bună, arsă la brun-cenuşiu (pătat) în exterior şi la negru-cenuşiu în interior. A avut un înveliş bine lustruit. Pl. I/4; XV/6. În. 8,3 cm; inv. 2999.

6. **Proveniență necunoscută.** — Fragment din jumătatea stîngă a unei figurine decorate cu linii adînc incizate atît pe faţă cît şi pe spate. Picioarele au fost sigur lipite şi terminate la bază într-un fel de piedestal.

Lucrată dintr-o pastă relativ bună, acoperită cu un înveliş, arsă la exterior la cenuşiu şi la negru-cenuşiu în interior. Pl. I/3; XV/4. În. 8,6 cm.

7. **Căscioarele 1947.** — Fragment din partea superioară a unei figurine cu braţele rupte; capul (ştirbit şi el) a fost reprezentat în maniera obişnuită gumelniţeană; prin apăsarea părţilor laterale şi accentuarea mijlocului s-a modelat nasul. Sînii sînt redaţi în relief; pîntecele este şi el puternic bombat, indicînd sarcina.

Lucrată din pastă fină, arsă la negru-cenuşiu în exterior şi la negru în interior. Figurina a avut şi un înveliş de culoare brună, care s-a ros în cea mai mare parte. Pl. I/2; XVI/5. În. 6,6 cm.

8. **Gumelniţa 1960.** — Figurină fragmentară cu capul relativ triunghiular, perforat pe ambele laturi de cîte trei găuri (pe partea dreaptă este puţin rupt); nasul în relief; braţele, rupte din vechime, par a fi fost îndreptate în jos; picioarele de asemenea rupte din vechime. Figurina, deşi feminină (are incizat triunghiul sexual), nu a avut sîni, în schimb au fost accentuate şoldurile.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, cu mica şi nisip în compoziţie, a fost arsă inegal la brun-cărămiziu, cu diverse pete cenuşii la exterior şi la cenuşiu în interior. Pe părţile laterale şi în incizia care marchează triunghiul sexual se păstrează urmele culorii roşii cu care a fost vopsită. Pl. I/1; XIV/2. În. 8,1 cm; inv. 2394.

9. **Căscioarele 1928.** — Fragment de figurină cu capul, unul din braţe şi picioarele rupte din vechime. Sînii proeminenţi sînt plasaţi puţin cam sus, chiar sub gît, în dreptul umerilor; braţele îndoite erau aşezate pe pîntece şi se pare că erau indicate chiar degetele; nu se păstrează decît braţul stîng spart şi acesta, cu laba mîinii parţial ruptă.

Lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, a fost arsă la negru-cenuşiu. Pl. II/2; XVII/7. În. 3,9 cm.

10. **Căscioarele 1945.** — Fragment din partea superioară a unei figurine al cărei cap este perforat de ambele părţi de cîte două găurele; nasul în relief accentuat, ochii redaţi prin cîte două linii zgîriate, iar gura prin patru puncte. Sînii uşor asimetrici.

www.cimec.ro

Lucrată dintr-o pastă cu impurități, arsă la cenușiu (pătată pe spate) și lustruită. Pl. II/9; XVI/10. În. 6,3 cm; inv. 2997.

11. **Gumelnița 1932.** — Partea superioară a unei figurine cu brațe scurte întinse lateral (unul dintre ele rupt), cu capul relativ rombic și cu găuri pe margini; nasul proeminent (parțial rupt), gura indicată printr-o linie incizată subliniată de șase găurele. Unul din sîni rupt din vechime, celălalt puternic ros.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, cu mici particule de lut cu aspect de cioburi și cu o cantitate infimă de mica în compoziție. Arsă la cenușiu în exterior și la negru în interior, a fost puternic roasă și pătată mai ales pe față. Pl. II/10; XV/8. În. 9,4 cm; inv. 142.

12. **Gumelnița.** — Figurină cu brațele întinse lateral, cu capul și o parte din brațul stîng rupte din vechime; picioarele tratate în formă de piedestal cu baza ovală. Mîna dreaptă are la extremitate trei împunsături, care ar putea reprezenta redarea schematică a degetelor; sînii mici și asimetrici.

Pasta neomogenă, a fost probabil arsă inițial la brun-cenușiu, dar pe fața anterioară este acum înroșită de arderea secundară; în rest figurina este roasă și pătată în brun-cenușiu și negru-cenușiu; interiorul este de culoare neagră-cenușie. Pl. I/6; XVI/7. În. 6,3 cm; inv. 145.

13. **Gumelnița 1962;** la — 0,40 m. — Fragment din partea superioară a unei figurine, cu capul gol în interior din creștet pînă în dreptul umerilor (exemplare similare la Căscioarele și în R. P. Bulgaria); urechile mult lățite și perforate cu cîte două găuri (cea stîngă ruptă din vechime); nasul reliefat, „en bec d'oiseau"; gura redată prin mici găurele incizate, sînii mari, lăsați în jos (cel drept rupt). A fost decorată cu linii fine, incizate.

Lucrată dintr-o pastă cu impurități, arsă la cenușiu. Pl. II/7; XV/3. În. 6,5 cm; inv. 2042.

14. **Căscioarele 1942.** — Fragment din partea superioară a unei figurine cu capul tratat mai realist, puțin bombat la spate, avînd părțile laterale perforate cu cîte două găuri fiecare (cea dreaptă ruptă din vechime); restul figurii este spartă, dar bombată dovedindu-ne că trăsăturile erau foarte pronunțate. Gîtul scurt, bine modelat, sînii plasați cam sus (cel stîng rupt). Piesa a fost decorată pe ambele fețe cu linii fine incizate, umplute probabil cu pastă albă.

Lucrată dintr-o pastă cu impurități, a avut în compoziție și o anumită cantitate de calcar, arsă destul de inegal la negru-cenușiu cu diverse pete. Pl. II/5; XVI/4. În. 4,7 cm.

www.cimec.ro

15. **Gumelniţa 1942;** la — 0,45 m. — Fragment din partea superioară a unei figurine cu capul triunghiular modelat oarecum asemănător cu al statuetelor culturii Vinča; nasul puternic reliefat, gura crestată şi cîte două găurele de o parte şi de alta a capului. În colţul stîng al gurii, o mică umflătură datorată modelării neglijente. Gîtul puternic, sîni foarte mici. Atît pe cap, cît şi pe corp se păstrează urmele culorii roşii cu care a fost vopsită.

Lucrată din pastă neomogenă, arsă la cenuşiu-pătat. Pl. II/8; XVI/8. În. 5,3 cm; inv. 446.

16. **Căscioarele.** — Fragment din partea superioară a unei figurine cu capul tratat sumar, indicîndu-se doar nasul; braţele se arcuiesc din umăr, probabil spre pîntece, dar sînt rupte din vechime.

Lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, arsă la brun-pătat în exterior şi la cenuşiu în interior. Pl. II/4; XVII/6. În. 4,1 cm.

17. **Sultana 1957.** — Fragment din partea superioară a unei figurine neglijent modelate; capul este perforat de o parte şi de alta cu cîte două împunsături; nasul în relief are indicată o singură nară, realizată tot printr-o împunsătură; ochii sînt redaţi prin linii incizate (trei în partea dreaptă, două în cea stîngă). Pe gît, şi probabil şi pe restul corpului, decor de linii incizate neregulat.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, a avut un înveliş ars la brun-gălbui; interiorul este ars la cenuşiu-brun. Pl. II/11; XVII/12. În. 5,6 cm; inv. 883.

18. **Căscioarele.** — Fragment din partea superioară a unei figurine modelate grosolan; capul seamănă mai degrabă cu un cap de animal; nasul mai ales poate fi luat drept bot de animal (sau cioc de pasăre răpitoare). De o parte şi de alta a capului, cîte două găuri.

Lucrată dintr-o pastă de proastă calitate, arsă brun-cenuşiu la exterior şi la cenuşiu în interior. Pl. II/12; XV/7. În. 8,2 cm.

19. **Căscioarele 1959;** la — 1,40 m. — Cap de figurină cu laturile (ca de obicei) perforate: trei găuri de partea dreaptă şi patru de cea stîngă; nasul reliefat; ochii nu sînt indicaţi. În creştetul capului s-a modelat un coc, reproducînd, destul de probabil, coafura.

Lucrată dintr-o pastă relativ bună, arsă la brun-gălbui în exterior şi la cenuşiu în interior. A avut şi un înveliş lustruit;

www.cimec.ro

urmele lustrului se mai păstrează pe alocuri. Pl. II/1; XVII/3. În. 4,1 cm.

20. **Gumelniţa 1922;** la — 0,70 m. — Cap de figurină cu cîte cinci găurele pe ambele laturi, cu nasul puternic reliefat; ochii redaţi prin cîte două linii incizate, gura prin şase găurele în şir.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, arsă la cenuşiu, cu diverse pete şi lustruită. Pl. II/3; XVII/1. În. 4,2 cm; inv. 857.

21. **Gumelniţa 1946.** — Cap de figurină, oarecum rombic, cu colţurile rotunjite. Pe lături are cîte patru găurele; ochii sînt redaţi prin incizii fine, nasul extrem de proeminent, acvilin, seamănă cu un cioc de pasăre; gura este întredeschisă, iar sub ea este modelată bărbia, subliniată de patru găurele. Deşi seamănă cu obişnuitele figurine gumelniţene, este totuşi, prin tratarea destul de realistă a trăsăturilor feţii, mai ales a nasului şi a gurii, o reprezentare mai puţin comună în cuprinsul acestei culturi.

A fost lucrată dintr-o pastă puţin mai aspră, folosind probabil şi o anumită cantitate de mica; arsă la brun-cărămiziu, pătat. Pl. II/6; XVII/8. În. 5,4 cm; inv. 447.

22. **Căscioarele 1942.** — Figurină extrem de rudimentar modelată, cu o parte din figură ruptă; urechile perforate, gura indicată printr-un şir de puncte; braţele întinse lateral sînt parţial rupte, la fel unul dintre sîni. Picioarele tratate ca un piedestal relativ cilindric, sînt totuşi puţin despărţite în partea de jos: genunchii modelaţi sub forma unor uşoare proeminenţe. Tot prin proeminenţe, ceva mai accentuate, modelată şi partea posterioară. Piesa pare a fi fost modelată cu intenţia de a fi aplicată, poate, ca toartă—buton la un capac (?).

Lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, este arsă la brun-cenuşiu, pătată şi roasă. Pl. III/9; XIV/3. În. 8,4 cm; inv. 150.

23. **Gumelniţa 1957.** — Figurină cu partea inferioară a corpului tratată în formă de piedestal cilindric. Capul are nasul în relief şi gura redată printr-o adîncitură; braţele întinse lateral (ca nişte cioturi scurte); atît pe faţă cît şi pe spate a fost modelată cîte o proeminenţă-cocoaşă — prima indicînd probabil sarcina, cealaltă steatopigia.

Lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, arsă la brun. Pl. XV/2. În. 5,6 cm; inv. 2043.

24. **Căscioarele 1955.** — Figurină cu capul prismatic, cu braţele întinse lateral (cel stîng rupt din vechime); sînii proeminenţi; partea inferioară oarecum tronconică; postamentul puternic convex la bază.

www.cimec.ro

Lucrată dintr-o pastă zgrunțuroasă, arsă la cenușiu. Pe spate, unde este roasă parțial, are pete negre-cenușii. Pl. III/4; XVII/9. În. 5,8 cm; inv. 146.

25. **Gumelnița 1938.** — Figurină cu capul relativ plat, cu obișnuiții lobi laterali și nasul proeminent (rupt din vechime); brațele întinse lateral, picioarele modelate ca un piedestal lățit la bază. Pe spate a avut o cocoașă destul de mare (ruptă și ea), redînd steatopigia; deasupra și la dreapta ei se văd cîte două mici liniuțe ușor incizate.

Lucrată dintr-o pastă cu impurități și mica în compoziție, arsă la brun-cărămiziu (cu diverse pete cenușii) în exterior și la negru-cenușiu în interior. Pl. III/1; XVI/6. În. 5,9 cm; inv. 449.

26. **Gumelnița 1952.** — Figurină cu partea inferioară în formă de piedestal cu baza dreaptă; capul este tratat în maniera obișnuită, avînd însă în partea superioară a creștetului o ușoară arcuire spre spate (parte din cap și gît sînt retezate recent); brațele sînt rupte din vechime, dar este evidentă arcuirea lor către piept. O cocoașă modelată pe spate schematizează steatopigia.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, care a folosit în amestec, printre altele, și mica, a fost arsă inegal la brun-pătat în exterior și la negru în interior. Pl. III/5; XV/1. În. 7,1 cm; inv. 448.

27. **Gumelnița 1963.** — Figurină cu capul redat printr-o simplă și foarte mică proeminență, cu brațele în cruce și cu o cocoașă proeminentă. Era sigur aplicată pe un capac (?) sau pe alt vas; la bază are o gaură spre interior, iar baza însăși este ușor albiată.

Lucrată dintr-o pastă mediocră, arsă la brun, cu diverse pete. Pl. III/2; XVII/2. În. 4,1 cm; inv. 993.

28. **Gumelnița 1953.** — Figurină de formă relativ cilindrică, cu o bază lată; capul plat, lobii laterali mari, dar numai cel drept a fost perforat (și el este însă rupt); ochii incizați, gura realizată prin cinci găuri de formă relativ dreptunghiulară; nas proeminent (de asemenea rupt); brațele în cruce (rupte și ele parțial). Sub gură o umflătură indică probabil pîntecele, iar pe spate o cocoașă figurează rudimentar steatopigia.

Lucrată dintr-o pastă grosolană (folosind în compoziție printre altele și mica), a fost arsă inegal la brun și cenușiu pătat. Pl. III/10; XVI/2. În. 5,9 cm; inv. 1142.

29. **Căscioarele 1956.** — Figurină cu capul relativ prismatic, brațele conice, foarte scurte și întinse lateral (cel stîng rupt), sînii

www.cimec.ro

Aşa cum menţionăm mai sus, piesa constituie un *unicum* în toată plastica în lut din sud-estul Europei, altfel deosebit de bogată.

În literatura de specialitate [13] şi străină [14] au fost discutate pe larg problemele legate de statuetele cu două (sau trei) capete din cultura Vinča-Turdaş-Rast, subliniindu-se atît originea mesopotamiană a tipului, cît şi semnificaţia lui; dedublarea divinităţii sau divinitatea cu acolitul ei. Reprezentări sculpturale cu două capete, deşi mai rare, se mai întîlnesc şi pe teritoriul României: la Rast [15], la Vădastra [16] (acestea ar putea fi eventual capete de animale — cel puţin aşa ar rezulta din fotografie), şi în cuprinsul culturii Cucuteni A, la Truşeşti [17], unde s-a descoperit un altar de cult cu două capete în formă de recipient.

Dar prof. Vladimir Dumitrescu [18], descoperitorul piesei de la Gumelniţa, a arătat că nici unul din exemplarele cu două capete nu se ridică la nivelul grupului de la Gumelniţa, nu numai pentru că celelalte sînt modelate de obicei cu un singur corp cu două capete, ci şi pentru că ipostaza în care este reprezentată perechea gumelniţeană este din toate punctele de vedere inedită.

Grupul gumelniţean a fost interpretat ca reprezentînd conceptul „perechii divine", concept şi reprezentări deosebit de frecvente în Asia Anterioară, pătruns de acolo în Cipru, în lumea egeică şi apoi, peste Peninsula Balcanică, în regiunile dunărene [19].

*

Un alt grup de statuete care a dat naştere la discuţii, uneori destul de controversate, îl constituie figurinele de tip tesalic, întîlnite la Dunărea de jos în cultura Gumelniţa, dar descoperite şi în nordul Mării Negre, la Ul, în Kuban [20].

Încă din 1940, prof. Vladimir Dumitrescu remarca originea sudică a tipului respectiv, arătînd că centrul de creare a lui a fost Tesalia (Grecia Continentală), de unde s-a difuzat în lumea sud-dunăreană [21].

Muzeul din Olteniţa posedă două piese de acest fel, datînd din faza B a culturii Gumelniţa, ambele descoperite în aşezarea eponimă a acestei culturi.

35. **Gumelniţa 1942.** — Statuetă aproape întreagă, cu corpul cilindric, aproape turtit, mai îngust la partea inferioară, uşor bombat pe partea anterioară, plat pe cea posterioară. Corpul este un fel de cilindru, gol în interior; braţele erau întinse lateral (stîngul parţial rupt). Piesa nu a avut sîni, apropiindu-se prin aceasta şi mai mult de prototipul tesalic.

www.cimec.ro

Lutul a fost fin și dens, arderea (exceptînd interiorul care este ceva mai cenușiu) s-a făcut la roșu. Învelișul brun păstrează (mai ales pe spate) urmele lustrului inițial. Pl. IV/2; În. 17 cm.

36. **Gumelnița 1960;** S I — 0,30 m. — Figurină tesaliană cu corpul relativ cilindric, cu baza ușor lățită, goală în interior, cu brațele inițial întinse lateral, dar rupte din vechime. Spre deosebire de piesa precedentă aceasta (ca și prima figurină de acest tip descoperită la Gumelnița), are sînii modelați ca două mici proeminențe.

A fost lucrată dintr-o pastă relativ bună, arsă inițial la roșu, dar din cauza arderii secundare este puternic crăpată, deformată și pătată; atît culoarea cît și lustrul inițial nu se mai păstrează decît pe porțiuni foarte mici. Pl. IV/3; XIV/5; În. 15,5 cm; inv. 141.

*

Încheiem seria statuetelor de lut cu trei piese care prezintă pe de o parte un interes artistic, iar pe de altă parte, cel puțin pînă în prezent, constituie exemplare unice în cadrul neo-eneoliticului european.

Dintre acestea (din păcate) numai una a putut fi întregită, din celelalte avem numai capetele.

37. **Gumelnița 1963.**[22] — Statuetă cu vas pe cap, puternic arsă secundar, și din această cauză este deformată, crăpată, avînd în multe porțiuni o culoare albicioasă, în rest fiind roșietică-pătată.

Capul, disproporționat de mare față de restul corpului, prezintă particularitatea de a avea *două fețe*. Cele două nasuri sînt puternice, cu nările indicate prin gropițe, iar gurile prin cîte o incizie orizontală subliniată de cîteva găurele; urechile (comune ambelor figuri) sînt la rîndul lor străpunse de cîte cinci găuri. Ochii nu par a fi indicați, cu toate că de o parte și de alta a nasului (lucrul se observă mai ales pe una din fețe, cealaltă fiind extrem de deformată) se află cîte o depresiune. Gîtul este excesiv de gros, iar restul corpului este reprezentat în formă de rochie „cloche" (goală în interior), avînd pe ambele fețe sînii modelați în relief. Brațele (comune), disproporționat de mari, sînt ridicate în sus, au palmele desfăcute și susțin un vas piriform-turtit, așezat pe capul statuetei.

Rochia în formă de clopot a fost decorată cu fascicole verticale de liniuțe incizate (cele de sub brațe sînt legate între ele prin mici fascicole de același gen, dar orizontale), mărginite de cîte o linie groasă pictată cu alb. Pe cap, pe unele porțiuni din brațe și

www.cimec.ro

pe partea inferioară a corpului se văd urme de culoare albă, dar nu se poate şti dacă nu se datoresc unui proces chimic din timpul arderii secundare.

Partea inferioară a vasului de pe cap (care nu a suferit prea mult de pe urma arderii secundare) pare să fi fost totuşi vopsită cu alb. În interiorul fascicolelor culoarea roşie este mai intensă şi aproape sigur s-a aplicat ocru roşu. Oricum, atît roşul cît şi albul sînt crude. Pl. V/1 a—b; VI/1. În. 22,5 cm.

38. **Gumelniţa (?)**[23]. — Cap de figurină cu două feţe, modelată de asemenea cu vas pe cap. Ochii sînt indicaţi prin cîte o migdală lungă înconjurată de o şănţuire şi avînd în mijloc o gaură pentru pupilă; nasurile redate ca la figurina precedentă (unul este rupt), minus nările. Urechile comune au fost perforate, dar sînt şi ele rupte.

Lucrată ditr-o pastă destul de fină, dar conţinînd mici pietricele, arsă la roşu-brun cu unele porţiuni pătate, dar nepătrunsă complet de foc (interiorul are o culoare cenuşie). Pe figură se mai observă vag urme de culoare roşie, dată după ardere. Înălţimea capului este de 9 cm, fapt care ne îndreptăţeşte să apreciem mărimea originală a piesei la aproximativ 40 cm. Dacă exemplarul ne-ar fi parvenit întreg, el l-ar fi depăşit din toate punctele de vedere pe cel precedent. Pl. VIII/2; XX/2.

39. **Căscioarele 1935**[24]. — Cap similar cu acela descris mai sus; urmele ochilor sînt foarte vagi; nasurile redate în relief, au indicate nările prin găuri adînci; sub gurile incizate, cîte un şir de puncte: şapte şi respectiv opt. Urechile, perforate pe margini; sînt rupte. La baza vasului se află un fel de canelură, care separă fundul vasului de cap, arătînd că vasul a fost modelat separat şi apoi sudat la cap.

Lucrat dintr-o pastă relativ bună, arsă la cenuşiu si negru (interiorul vasului de pe cap). Pl. VIII/1a—b; XX/1. În. 7,7 cm; inv. 2010.

Aceste trei figurine, sînt deocamdată singurele piese de acest gen descoperite în cuprinsul culturii Gumelniţa.

Un exemplar în unele privinţe similar, cu rochie în formă de clopot şi vas pe cap, a fost găsit la Vidra[25], dar nu are decît o singură faţă; iar în Bulgaria, la Voina[26] (Kara Arnaut) s-a descoperit un fragment de vas antropomorf cu două feţe, dar fără vas pe cap.

Reprezentarea dublă a figurii umane este cunoscută încă din cultura Vinča[27] în cuprinsul căreia întîlnim capace prosopomorfe

www.cimec.ro

cu două fețe, avînd comune două proeminențe prelungi, dar piesele descrise mai sus nu pot fi legate în chip direct de acestea.

Rostul magico-religios al acestui gen de „Janus bifrons"-feminin, ni se pare neîndoielnic, dar este mai greu să știm care a putut fi semnificația reprezentării duble a feței.

Ipoteza că această dublă reprezentare a feței ar fi fost făcută pentru ca asemenea statuete să fie așezate într-un loc central pentru a putea fi văzute din mai multe părți, nu poate fi acceptată, deoarece pînă în prezent nu s-au descoperit în cuprinsul culturii Gumelnița locuri special amenajate pentru cult. Este deci mai verosimilă ipoteza dedublării însăși a „divinității" feminine.

Într-un fel sau altul, cel puțin ca idee, aceste statuete fac grup comun atît cu perechea descoperită la Gumelnița [28], cît și cu altarul de cult de la Trușești (din cuprinsul culturii Cucuteni A) avînd capetele idolilor modelate în formă de recipient. Descoperitorul altarului interpretează această piesă ca „idoli antropomorfi, cel mare reprezentînd zeitatea feminină principală, celălalt fiind acolitul ei". Piesa, se spune mai departe, conține elemente de cult de afinitate egeică, în legătură cu fecunditatea și fertilitatea, precum și cu cultul coloanei și cu triada [29].

Este destul de probabil că atît perechea de la Gumelnița (pl. IV/1a—b), cît și altarul de la Trușești sînt reprezentări ale „divinității" feminine și ale acolitului ei masculin, capetele de „Janus-feminin" putînd fi puse în legătură cu dedublarea conceptului fecundății și al fertilității.

STATUETELE DE OS

Figurinele antropomorfe tăiate în os constituie, pînă acum, un bun exclusiv al culturilor eneolitice balcano-dunărene, create și dezvoltate local, deși trebuie avut în vedere că ele copiază modele de marmură din lumea egeică, adăugînd amănunte de decor tipice sculpturii în lut, cum ar fi de pildă găurile de la cap și brațe.

În ultimii ani însă au fost descoperite astfel de piese în cuprinsul culturilor Precucuteni și Cucuteni, atît în România cît și în U.R.S.S., tratate însă extrem de schematic, nedecorate și neperforate, deci necaracteristice.

Schematismul exagerat al sculpturilor de os, subliniat adesea, se datorește în primul rînd materialului din care erau lucrate, oase plate sau prismatice în care nu puteau fi redate formele rotunde

www.cimec.ro

şi reliefate (foarte rar o piesă avînd nasul în relief), şi în al doilea rînd înclinaţiei spre schematizare şi simplificare pe care am semnalat-o.

Deşi sculptura în os duce uneori schematismul pînă la completa negare a formelor corpului omenesc, cum ar fi de pildă în cazul figurinelor prismatice sau a celor plate care se înscriu perfect într-un dreptunghi, totuşi unele dintre piese sînt de o reală frumuseţe, putînd chiar şi azi (sau cu atît mai mult azi, cînd arata plastică tinde tot mai mult spre abstractizare prin schematizare) satisface gusturile cele mai exigente. Dacă n-ar fi să amintim decît exemplarul de la Loveţ — Stara-Zagora din Bulgaria [30] sau unul inedit de la Căscioarele şi tot ar fi suficiente pentru exemplificarea părerii noastre.

Atenţia dată împodobirii acestor două piese, la prima cercei, colier, brîu şi jambiere (singurele păstrate) de aramă, la a doua, colier şi cordon de aramă (şi aproape sigur şi cercei, care însă s-au pierdut ca şi la un exemplar similar de la Vidra [31], lăsînd numai osul înverzit de oxizi), dovedesc atenţia acordată acestor reprezentări şi deci rolul jucat de ele în viaţa zilnică a creatorilor lor.

Sculptura în os a stat şi ea în atenţia atît a cercetătorilor români [32] cît şi a celor bulgari [33], dar împărţirile în grupe şi subgrupe, făcute pînă în prezent, s-au bazat exclusiv sau aproape exclusiv pe criterii tipologice, datorită mai ales lipsei unor date stratigrafice precise. Este adevărat că în ţara noastră (de ex. la Vidra, Gumelniţa şi mai recent la Căscioarele) s-a dat o atenţie deosebită stratigrafiei, dar în ceea ce priveşte această grupă de obiecte, precizările sînt deocamdată nesatisfăcătoare.

Dacă urmărim statuetele de os de la Vidra [34] (ca de altfel şi pe cele din Bulgaria), constatăm că în nivelul Gumelniţa A_1 caracteristica generală este excesiva schematizare; în nivelul următor — Gumelniţa A_2 (Vidra II B), se face un salt brusc spre forme extrem de evoluate, cu picioarele despărţite efectiv şi labele indicate, în unele cazuri cu nasul în relief (lucru foarte rar în plastica osului), ca mai apoi, în faza B a culturii Gumelniţa (Vidra II C) să se constate o reîntoarcere la schematism, îndepărtîndu-se total de formele (şi aşa destul de sumar redate) ale corpului omenesc.

În ultimele două niveluri sînt prezente la Vidra şi figurinele prismatice, semnalate atît în aşezările de pe teritoriul României cît şi în cele din Bulgaria, mai ales în straturile inferioare.

S-au încercat diverse tipologii şi serii bazate fie pe forma generală a corpului sau a capului, fie pe decor, dar pînă nu se va săpa

www.cimec.ro

în întregime un tell gumelniţean, urmărindu-se atent pe straturi şi niveluri apariţia şi apoi evoluţia acestui grup de figurine, problema va rămîne nerezolvată. Din această pricină evităm să facem o nouă clasificare a statuetelor de os, cea mai recentă, a cercetătorului bulgar N. Petcov [35], nepărîndu-ni-se nici ea prea fericită; este într-adevăr greu de admis împărţirea preconizată de către cercetătorul bulgar, în statuete decorate cu puncte şi statuete decorate cu linii incizate şi cu partea inferioară relativ triunghiulară, în primul rînd chiar numai pentru faptul că adesea aceste elemente de decor apar împreună. Pe de altă parte, pe teritoriul României, cu excepţia a trei exemplare descoperite la Căscioarele [36], toate cele decorate au ornamentarea realizată prin puncte incizate.

În ceea ce priveşte afirmaţia potrivit căreia figurinele decorate cu puncte ar fi reprezentate goale, deoarece au indicaţia triunghiului sexual (în timp ce punctele ar reprezenta tatuajul), iar cele decorate cu linii incizate ar fi redate îmbrăcate, liniile stilizînd îmbrăcămintea [37], ea nu ni se pare valabilă, deoarece şi această categorie are incizat triunghiul sexual, argument folosit pentru definirea celeilalte grupe.

De aceea vom face o împărţire tipologică raportată strict la exemplarele pe care le vom prezenta, şi care nu sînt prea variate.

O primă grupă o formează figurinele prismatice de os, care le-au inspirat pe cele de lut de aceeaşi formă.

O a doua grupă o constituie cele care au picioarele despărţite de la genunchi în jos şi labele indicate; în cadrul acestei grupe menţionăm în mod special exemplarul (nr. 45) căruia, rupîndu-i-se capul, i s-a tăiat un altul din partea centrală a corpului, precum şi un fragment ale cărui picioare nu sînt despărţite efectiv decît în porţiunea labelor, indicate în chip special (nr. 46).

În sfîrşit ultima grupă este compusă din două piese cu picioarele despărţite virtual prin cîte o linie incizată vertical pe ambele feţe.

Amintim în treacăt că unele figurine prismatice, descoperite atît în România, cît şi în Bulgaria, au de o parte şi de alta a capului (în unele cazuri numai pe o parte) cîte una sau două găuri.

40. **Gumelniţa 1919.** — Figurină prismatică, foarte mult crăpată, cu capul şlefuit cu grijă, dar fără alte detalii anatomice. Pl. XVIII/9. În. 7,8 cm; inv. 1144.

41. **Căscioarele 1942.** — Figurină prismatică, destul de bine conservată, fără modelarea vreunor detalii anatomice. Pl. XVIII/6. În. 7,3 cm; inv. 2960.

www.cimec.ro

42. **Gumelniţa 1938.** — Figurină prismatică, relativ bine conservată. Pl. XVIII/3. În. 6,2 cm; inv. 2961.

43. **Gumelniţa 1952.** — Figurină plată, cu capul trapezoidal, perforat pe ambele laturi; gura tăiată orizontal şi subliniată de trei gropiţe; alte două gropiţe indică ochii. Trunchiul este disproporţionat de mic faţă de cap şi de partea inferioară a corpului şi redă schematic, prin perforarea laterală, braţele stilizate, îndoite din coate. Partea inferioară a corpului, lucrată cu atenţie, este mai proporţionată (deşi picioarele de la genunchi în jos sînt prea mici). Picioarele sînt despărţite printr-o linie incizată pînă la genunchi, iar de aici în jos sînt despărţite efectiv; genunchii sînt indicaţi prin cîte o gropiţă, iar gleznele prin mici proeminenţe. Triunghiul sexual este adînc incizat, iar sub el sînt dispuse simetric (pînă deasupra genunchilor) o serie de gropiţe; deasupra lui o altă gropiţă figurează ombilicul. Pe spatele plat o linie incizată orizontal subliniază probabil şoldurile, iar alta verticală desparte picioarele; deasupra primei linii, două puncte. Pl. VII/6; XVIII/11. În. 9,1 cm; inv. 444.

44. **Gumelniţa 1959.** — Figurină plată cu capul dreptunghiular perforat de ambele părţi; ochii sînt indicaţi prin două puncte, iar gura este tăiată adînc şi subliniată de alte două puncte. Trunchiul, foarte mic, de formă trapezoidală, este perforat de ambele părţi; în mijloc are un punct incizat. Partea inferioară este proporţional prea mare; pe picioarele despărţite sînt marcate labele. Deasupra triunghiului sexului, adînc incizat, se află un şir de cinci puncte, iar sub el, pe ambele picioare, grupe de cîte patru puncte. Pe spate obişnuita linie orizontală adînc incizată, cu două gropiţe dispuse simetric deasupra. Pl. XVIII/1. În 6,6 cm; inv. 1143.

45. **Căscioarele 1959** la —1 m. — Figurină plată, stilizată; capul rupîndu-se, meşterul i-a tăiat altul din trunchi; se mai păstrează la partea dreaptă gropiţa ce perfora braţul. Picioarele sînt virtual despărţite printr-o linie adînc incizată, pînă în dreptul genunchilor, de unde despărţirea este efectivă. Mai puţin schematizate sînt labele picioarelor, tratate destul de realist; prin cîte două crestături verticale s-au realizat degetele. Deasupra triunghiului sexual sînt adînc incizate un şir orizontal de gropiţe şi ombilicul. Faţa anterioară a figurinei este decorată cu şiruri paralele de gropiţe; pe spate, la partea superioară a picioarelor, sînt alte două

www.cimec.ro

puncte incizate. Ca mai toate exemplarele de acest fel și această piesă a fost șlefuită cu grijă. Pl. VII/4; XVIII/10. În 9,4 cm; inv. 144.

46. **Gumelnița 1952.** — Partea inferioară a unei figurine cu labele picioarelor tratate mai realist, inclusiv indicarea degetelor prin crestături verticale. Porțiunea păstrată, deși extrem de schematizată, este totuși tratată amplu și cu migală. Decorul constă tot din puncte incizate, dar foarte fine. Picioarele au fost despărțite printr-o linie incizată. Prin cîte un punct incizat lateral s-a indicat glezna, deasupra căreia sînt crestate două la piciorul drept, iar la cel stîng trei liniuțe paralele. Atent șlefuită, statueta prezintă pe spate o mare adîncitură. Pl. VII/5; XVIII/8. În. 6,4 cm; inv. 153.

47. **Gumelnița 1960,** la — 2,20 m, A 2 b. — Figurină plată, schematic dar atent modelată și bine lustruită. Pe capul oarecum dreptunghiular ochii sînt figurați prin adînciturі rotunde și printr-o alta ovală, gura, subliniată de trei puncte. Tot printr-un punct ușor adîncit este indicat și ombilicul. Brațele perforate; triunghiul sexului și despărțirea picioarelor făcute prin linii subțiri incizate. Pe spate, prin două puncte și o linie orizontală sînt accentuate șoldurile, iar printr-o alta verticală, despărțirea picioarelor. Pl. VII/2; XVIII/5. În. 8,45 cm.

48. **Gumelnița 1960,** la — 2,20 m, stratul A 2 b. — Figurină plată, cu capul relativ triunghiular; partea superioară a corpului este rombică și perforată de o parte și de alta, pentru indicarea brațelor aduse pe pîntece. Partea inferioară (ca la toate figurinele plate de os) disproporționat de înaltă față de cea superioară. Ochii sînt indicați prin două puncte mai mari, iar gura prin patru puncte mici, dispuse trei în linie orizontală, iar al patrulea, la mijloc, deasupra lor. Pe partea superioară a corpului, la mijloc, un alt punct incizat (ombilicul). Triunghiul sexului și despărțirea picioarelor sînt realizate prin linii ușor incizate; pe spate (ca și la alte exemplare) două puncte, o linie orizontală și o alta verticală, incizate.

Figurina este puțin știrbită din vechime, sus la stînga. Pl. VII/1; XVIII/4. În. 7,4 cm.

49. **Gumelnița 1963.** — Deși nu face parte dintre sculpturile în os propriu-zise, includem aici un ac de os, cu vîrful rupt din vechime, deoarece capul lui este plat și tăiat oarecum ca un corp de figurină antropomorfă, cu capul relativ trapezoidal, avînd pe el indicați ochii prin puncte foarte fine dispuse asimetric. Șlefuirea făcută cu grijă. Pl. VII/3; XVIII/2. În. 7 cm; inv. 610.

www.cimec.ro

O categorie încă destul de rar întîlnită pe teritoriul patriei noastre în cuprinsul culturii Gumelniţa (numai două exemplare, dintre care unul la Gumelniţa [38] şi altul la Pietrele [39] (ultimul excesiv de schematic), o constituie statuetele de marmură.

50. **Gumelniţa 1962;** stratul Gumelniţa B. — Statuetă antropomorfă, din marmură albă, silicioasă, de o calitate inferioară. Iniţial s-a tăiat o bucată de marmură în formă de prismă relativ dreptunghiulară şi plată, secţionată apoi prin crestături laterale în trei porţiuni inegale, lucrate cu grijă. Capul mare, relativ dreptunghiular, dar triunghiular în secţiune, a fost perforat de o parte şi de alta cu cîte trei găuri. Suprafaţa statuetei fiind foarte roasă, nu se poate preciza cum au fost realizaţi ochii şi nasul; poate prin uşoare reliefuri, ca la unele exemplare din Bulgaria, sau poate schematic, ca la figurinele plate de os, deoarece gura este indicată ca la acestea, printr-o simplă liniuţă incizată, subliniată de patru puncte.

Torsul este mult mai mic decît capul, avînd două puternice arcuiri laterale (acum rupte) perforate, reprezentînd schematic, ca şi la figurinele plate de os, braţele îndoite şi aşezate pe pîntece. Piesa fiind mult deteriorată, nu se poate şti dacă sînii sau labele mîinilor au fost sau nu indicate în vreun fel. Partea inferioară, mai realist tratată, este lată şi uşor arcuită la şolduri, îngustîndu-se treptat spre vîrful picioarelor. Sub triunghiul sexual, indicat prin linii săpate, picioarele sînt virtual despărţite printr-o şenţuire verticală pînă la genunchi, de unde despărţirea este efectivă. Piciorul drept este rupt din vechime, celui stîng îi lipseşte laba, avînd poate indicarea degetelor, ca la unele exemplare de os descrise mai sus. Pe spatele plat, o linie orizontală uneşte cele două extremităţi ale şoldurilor, o alta marchează încheietura genunchilor, iar între ele una verticală separă picioarele. Pl. XVIII/7. În. 9,1 cm.

Am arătat cu alt prilej [40] că împărtăşim părerea potrivit căreia statuetele de marmură au folosit ca prototipuri pentru cele tăiate în os. Este într-adevăr greu de admis o apariţie simultană a ambelor categorii, cu atît mai mult cu cît credem că şi în acest domeniu Europa de sud-est rămîne tributară Cicladelor şi Asiei Anterioare.

Totuşi în cazul special al statuetei de marmură de la Gumelniţa, prototipul care a inspirat-o a fost tocmai acela al unora dintre statuetele de os, de tipul pieselor descoperite la Căscioarele, Lovet etc. (cu picioarele despărţite efectiv de la genunchi în jos). Este evident că meşterul care a lucrat statueta de la Gumelniţa şi care ar

www.cimec.ro

fi avut posibilitatea să redea în marmură rotunjimile corpului omenesc (ca la piesa mai veche de la Azmak Moghila [41] din Bulgaria) a tratat piesa în tehnica osului; acest lucru s-ar putea explica prin faptul că în etapa respectivă (Gumelniţa B) nu mai avea la îndemînă modele sudice din marmură. Din această pricină ne aflăm în faţa unui proces diferit şi anume al copierii în marmură a modelelor de os.

VASE ANTROPOMORFE ŞI VASE CU APLICAŢII ANTROPO- ŞI ZOOMORFE

Vasele antropomorfe constituie o categorie ceramică întîlnită într-o gamă mai mult sau mai puţin variată în mai toate culturile neo-eneolitice, şi după unii cercetători îşi au o evoluţie proprie, locală [42].

În ceea ce priveşte vasele cu aplicaţii umane sau animale (mai ales cu capete de cornute), modelate în relief sau aplicate pe vase, nu lipsesc nici ele din diferitele culturi neo-eneolitice din România. În Bulgaria se întîlnesc frecvent în stratul neolitic de la Azmak Moghila, fie sub formă de figuri întregi aplicate [43] (similare acelora de la Turdaş), fie sub formă de mască umană cu nas proeminent [44].

Se poate spune că tocmai cultura Gumelniţa excelează în ceea ce priveşte varietatea şi frumuseţea acestor vase, indiferent dacă ne referim la „zeiţa de la Vidra [45], la un vas întreg [46] şi la altul fragmentar, tot de la Vidra [47], la vasul cu patru picioare, corp globular şi cap antropomorf de la Hîrşova [48], la fragmentul de capac de la Comana [49], la fragmentul de vas de la Pietrele [50], sau la fragmentele de vase din Bulgaria (Voina [51], Russe [52] etc.).

Şi în cadrul vaselor antropomorfe propriu-zise se poate face o subîmpărţire; o primă categorie ar fi constituită de vase care au modelat şi capul, ca de pildă exemplarul mic şi destul de neizbutit ca modelare, de la Vidra [53], figurat cu mîinile pe pîntece, dar modelat otova, fără a se respecta formele corpului omenesc. Destul de probabil tot acestei grupe i s-ar putea atribui şi un exemplar de la Voina (Bulgaria), dacă ţinem seama de faptul că alături de figura umană au fost descoperite şi două picioare (pe care cercetătorul H. Gaul i le atribuie tot ei) şi în sfîrşit un exemplar, care pînă în prezent constituie tot un **unicum,** de data aceasta de o reală frumuseţe şi măiestrie artistică (nr. 51).

www.cimec.ro

O a doua categorie o formează vasele antropomorfe modelate fără cap, cum sînt „Zeița de la Vidra" și o serie de alte exemplare, unele de mici dimensiuni (în această serie înglobîndu-se și vasele antropomorfe din cultura Cucuteni).

Au fost adeseori incluse în grupa vaselor antropomorfe și vasele de forme comune la a căror parte superioară s-a modelat o mască umană; acesta este cazul unuia dintre vasele ce vor fi prezentate mai jos, precum și a altuia de la Russe[54]. Nu discutăm însă piesele, cele mai numeroase deocamdată, de la care nu ni s-a păstrat decît capul și pe care nu le putem întregi decît ipotetic (ex.: Vidra, Pietrele etc.). Cu vasele comune cu aplicații de figuri umane, am format o categorie aparte.

Ca o sub grupă a acestei categorii nu este lipsit de interes să amintim vasele zoomorfe cu figuri umane, ca de exemplu un vas de la Hîrșova [55], altul de la Gumelnița [56] și unele din Bulgaria. Asemenea exemplare se întîlnesc și în culturi mai vechi, ca de pildă în cultura Vinča, dar întrucît nu avem în colecțiile prezentate nici o astfel de piesă, ne limităm să le semnalăm, fără a ne opri asupra lor.

O ultimă categorie a vaselor cu aplicații plastice pe care le vom descrie o formează capacele cu capete de cornute sau cu capete de cornute asociate cu figuri umane. Și vasele cu protome de animal sînt cunoscute și destul de frecvent întîlnite în neo-eneoliticul carpato-dunărean, dar cele două capace pe care le vom descrie mai jos constituie pînă în prezent piese unice în genul lor în cultura Gumelnița.

VASE ANTROPOMORFE

51. **Sultana 1965.** — Vas antropomorf reprezentînd o femeie stînd în picioare, cu partea inferioară a corpului disproporționat de mare față de cea superioară, avînd modelat și capul. Ochii foarte prelungi sînt redați prin cîte o proeminență (arcuită) cu o incizie mediană (ca și cum ar avea pleoapele întredeschise). Nasul este puternic reliefat; gura indicată printr-o crestătură relativ triunghiulară subliniată de zece gropițe; bărbia figurată și ea printr-o ușoară proeminență. Pe laturile capului sînt lipite două urechi foarte mari, perforate cu cîte patru găuri (urechea dreaptă este ruptă recent).

Brațele, lipite de corp, sînt îndoite din cot, brațul stîng avînd cotul așezat pe mîna dreaptă și sprijinind la rîndul lui, în vîrful degetelor, bărbia. Partea inferioară a corpului este tratată cu mult

www.cimec.ro

realism. Abdomenul este uşor bombat, oasele bazinului indicate prin proeminenţe; fesele bine conturate; labele picioarelor, deşi proporţionate, sînt uşor prelungite spre spate, fie pentru a se reda călcîiele, fie pentru a se asigura vasului o mai mare stabilitate.

În creştetul figurinei se înalţă gîtul circular al vasului, cu un prag la bază pentru susţinerea capacului.

Vasul a fost în întregime pictat cu alb, motivele picturale fiind în genere cele întîlnite pe ceramica acestei epoci: spirale, cercuri şi diverse benzi cu prelungiri în formă de palmetă. Subliniem în mod special pictarea triunghiului sexual ca singura indicaţie a sexului statuetei, deoarece sînii nu sînt modelaţi.

Lucrat dintr-o pastă relativ bună, cu nisip şi mica în compoziţie, a avut un înveliş lustruit cu grijă (care conţinea şi el mica); ars iniţial la brun-cărămiziu, a suferit şi o ardere secundară care l-a crăpat, alterîndu-i atît culoarea iniţială cît şi culoarea albă cu care a fost pictat. Lustrul s-a păstrat în cea mai mare parte, în schimb albul picturii s-a şters sau a devenit roz. Pl. IX/a—b; X. În. 32,3 cm; inv. 3406.

Deoarece această piesă întruneşte pe de o parte reale calităţi artistice, ocupînd un loc de frunte printre realizările eneoliticului românesc, iar pe de altă parte reprezintă deocamdată un **unicum** în tot eneoliticul din sud-estul Europei, şi este publicată acum pentru prima oară, socotim util să stăruim mai pe larg asupra ei.

Ceea ce atrage în primul rînd atenţia este atitudinea figurinei. În momentul descoperirii „gînditorului" de la Cernavoda (cultura Hamangia), această atitudine surprindea atît prin noutatea cît şi prin semnificaţia ei. Iar dacă atitudinea „gînditorului" culturii Hamangia era pînă atunci unică, nu acelaşi lucru se poate afirma despre aceea a „gînditoarei" noastre.

Analizînd mai îndeaproape plastica gumelniţeană, constatăm atît pe teritoriul României cît şi pe cel al Bulgariei că redarea acestei atitudini este cunoscută, chiar dacă frecvenţa unor asemenea reprezentări nu este prea mare. Într-adevăr la Vidra [57], o statuetă masculină aşezată şi una feminină sînt modelate într-o atitudine, am spune, meditativă. La fel fragmentul de statuetă de la Baniata [58] cît şi cele aşezate de la Krivodol [59], Russe [60], sau Gorna Kremena [61], toate din Bulgaria, sînt modelate în aceeaşi poziţie; la piesa din ultima aşezare menţionată braţul este modelat în chip exagerat de lung, pentru a putea ajunge pînă în dreptul figurii.

De altfel acelaşi gest îl întîlnim şi în cuprinsul culturii Cucuteni B, la o figurină masculină descoperită la Drăguşeni [62].

www.cimec.ro

Faptul că unele statuete își sprijină obrazul sau bărbia în mîna dreaptă și altele în cea stîngă, ni se par detalii nesemnificative. Importantă este însă semnificația gestului în sine.

Atunci cînd a fost publicat „gînditorul" de la Cernavoda [63], interpretat pe bună dreptate ca o capodoperă a neoliticului românesc, gestului nu i s-a dat altă semnificație decît aceea de profundă meditație. Aceeași interpretare s-a dat unei piese similare, tot masculină, dar mult inferioară ca modelare, descoperită la Tîrpești [64] în cuprinsul culturii Precucuteni, deși acest „gînditor" nu își sprijinea bărbia în palme, ci avea capul mai mult susținut decît sprijinit în mîini.

Menționăm în treacăt că un gest similar celui al vasului antropomorf de la Sultana, descris aici, îl întîlnim și în plastica precucuteniană (altminteri destul de rigidă), din așezarea de la Tîrpești-Petricani (deci într-o perioadă contemporană cu începuturile culturii Gumelnița).

Poate din pricina neașteptatei atitudini, altminteri profund umană, cercetătorii care au descris cei doi „gînditori" nu și-au pus problema unei interpretări pe linia magico-religioasă a acestei atitudini, neluînd în discuție (pe această linie) nici tipul unei statuete din Tesalia (Larissa) [65] reprezentată cu un braț ridicat la nivelul capului și cu celălalt pe genunchi, și nici pe cel al figurinelor cu brațele ridicate în sus. Mai mult decît atîta — „gînditorul" de la Cernavoda a fost descoperit în cuprinsul unui cimitir, aparținînd deci unui mormînt, ceea ce dovedește o dată în plus semnificația lui magico-religioasă. Și cum în același mormînt s-a aflat și perechea lui feminină, ne putem gîndi chiar la reprezentarea „divinității" feminine și a acolitului ei masculin.

Interesant de notat este faptul că, cu ani în urmă, prof. Vladimir Dumitrescu, ocupîndu-se de plastica în argilă a culturii Gumelnița, remarca, subliniindu-l, gestul ritual al unei figurine, redat desigur schematic și fără pretenții artistice: brațul drept adus spre piept, stîngul arcuit și ridicat spre față, capul ușor aplecat înainte [66]. De aici, precum și de la brațele ridicate în sus, gest de asemenea ritual, pînă la schematizarea și mai accentuată a gestului, distanța nu este prea mare.

În sprijinul interpretării acestei atitudini ca un gest ritual mai vine însuși caracterul statuetelor, care aveau un rol magico-religios în viața comunităților primitive care le-au creat.

La vasul de la Sultana trebuie subliniată totuși și măiestria creatorului ei. Deși partea superioară a corpului reprezintă ceva

www.cimec.ro

mai puţin de o treime din totalitatea statuetei, modelarea s-a făcut atent, iar partea inferioară, exceptînd preferinţa remarcată şi altă dată pentru formele planturoase, a fost şi ea modelată cu aceeaşi grijă, redîndu-se plasticitatea corpului omenesc, cu specială atenţie în zona şoldurilor şi a pîntecelui.

52. **Căscioarele 1959.** — Din a doua categorie postulată mai sus face parte un văscior antropomorf, reprezentînd un corp feminin, fără cap, numai de la bust în jos (sînii de dimensiuni destul de mari au fost rupţi din vechime). Vasul a fost decorat cu linii incizate; pe partea anterioară, sub buză, trei liniuţe relativ orizontale, apoi triunghiul sexual şi deasupra lui alte două liniuţe oblice; în rest liniile sînt verticale, relativ paralele dar destul de neregulat şi neatent trasate.

Pastă neomogenă, inegal arsă în diverse nuanţe de cenuşiu cu unele pete brune. Se mai văd urme de ocru roşu în interiorul incizilor de pe partea posterioară. Pl. VIII/3. În 5,7 cm; diametrul max. 3,5 cm; inv. 151.

VASE CU APLICAŢII PLASTICE

a) Antropomorfe

53. **Crivăţ 1942,** la — 0,30 m. — Vas de formă bitronconică cu umărul bine conturat, lucrat dintr-o pastă cu impurităţi, acoperit cu un înveliş roşu-cărămiziu. Vasul a suferit probabil o ardere secundară (nu prea puternică, deoarece nu este deformat), care l-a pătat. În porţiunile unde învelişul a fost ros, vasul are nuanţe cenuşii; pe fund, pe una din părţi şi în interior, este de culoare neagră-cenuşie.

La partea superioară a fost modelată o figură umană cu nasul şi urechile în relief; ochii prelungi—migdalaţi, conturaţi de linii incizate, avînd în mijloc cîte o mică gropiţă (pupila); gura adîncită imediat sub nas şi subliniată (ca şi la figurinele de lut şi os) de trei gropiţe. Sprîncenele au fost şi ele indicate prin linii incizate. Restul vasului a fost decorat cu „măturica". Întregit mai mult de o treime, buza vasului lipseşte cu totul. Pl. VIII/4; XX/4. În. 9,5 cm; diam. max. 14,3 cm; inv. 1033.

54. **Sultana 1957.** — Fragment de vas avînd pe buză o adevărată mască umană ce pare a fi fost modelată aparte şi aplicată ulterior pe vas. Masca inversează proporţiile reale ale figurii omeneşti, fiind foarte lată, dar scundă, însă măestria execuţiei suplineşte

www.cimec.ro

acest defect. Este modelată în relief, cu ochii foarte prelungi, migdalaţi şi reliefaţi, nasul pronunţat (dar executat cu deosebită artă), gura adîncită, bărbia proeminentă. Deasupra nasului, o proeminenţă ridicată în sus dă figurii o notă bizară, care însă nu dăunează calităţii artistice. Pe umărul vasului sînt redate în relief braţele figurinei, fiecare cu cîte trei degete; la braţul drept un deget este rupt. De fapt meşterul a modelat braţele în poziţia atît de răspîndită a statuetelor reprezentate cu braţele pe pîntece. Buza vasului este scundă şi şănţuită la bază, dovadă că avea şi capac.

Din păcate din acest vas de mari dimensiuni nu s-a mai păstrat decît o foarte mică porţiune, şi de aceea nu ştim dacă nu cumva făcea parte din categoria vaselor antropomorfe propriuzise, deşi este mai puţin probabil, ţinînd seama de dimensiunile mari şi de forma generală pe care o putem ipotetic reconstitui; destul de probabil a fost un vas bitronconic, cu gîtul tronconic şi înalt.

Lucrat dintr-o pastă relativ bună, conţine calcar şi o anumită cantitate de mica în compoziţie. În privinţa arderii iniţiale este greu de făcut vreo precizare, întrucît vasul a avut de suferit destul de mult de pe urma arderii secundare, care l-a crăpat şi pătat. Culoarea oarecum generală este acum brun-cărămizie, deşi nu lipsesc petele cenuşii.

Întregul vas, exceptînd masca umană şi braţele (acestea şi ochii au fost lustruite, restul figurii nu), a fost pictat cu grafit. Pe gît ornamentul se păstrează destul de bine (deşi arderea secundară a dat o nuanţă alb-cenuşie grafitului) şi este tipică pentru cultura Gumelniţa. Pl. V/2; XIX. În. 18,8 cm.

b) **Aplicaţii animale şi combinate**

55. **Gumelniţa 1963,** stratul B. — Capac de vas în formă de calotă, avînd modelat pe una din părţi un cap de animal cornut; cele două coarne (lucrate în trei faţete), excesiv de lungi; se arcuiesc pînă la marginea vasului unde sînt sudate. Capul animalului nu are indicate alte detalii anatomice.

Lucrat dintr-o pastă relativ bună şi ars la roşu-cărămiziu, capacul a fost pictat la exterior cu alb şi roşu, dar ambele culori sînt alterate din cauza arderii secundare, care a şi crăpat şi deformat vasul; interiorul a fost netezit destul de neglijent. Pl. VI/2; XI/2. În. 8,5 cm; diam. max. 25,5 cm.

www.cimec.ro

56. **Sultana 1937,** la — 2,10 m. — Capac în formă de calotă pe care au fost modelate capete de cornute: două sînt dispuse alăturat, avînd la mijloc coarnele unite, iar cel de-al treilea a fost aplicat pe partea diametral opusă a vasului. Boturile animalelor sînt ascuțite, două fiind rupte la vîrf, iar coarnele arcuite au extremitățile prinse pe vas.

În mijlocul capacului, cu picioarele întinse spre grupul format din două capete de cornute, a fost modelată o figură umană în poziție așezată; din păcate nu s-au păstrat decît picioarele, partea superioară fiind ruptă din vechime.

Lucrat dintr-o pastă neomogenă, cu pietriș, nisip și mică în compoziție, ars secundar, din care cauză vasul are o culoare bruncărămizie, cu pete brun-cenușii și negre-cenușii. Pl. XI/1a—b; XX/3. În. 4,1 cm; diam. 13 cm; inv. 2053.

57. **Căscioarele 1942.** — Botul foarte lung al unui animal cornut (?), cu urechile sau coarnele rupte din vechime. Gura redată printr-o incizie făcută la vîrful botului. Este destul de probabil că este vorba de o protomă aplicată fie pe un vas (folosind ca toartă), fie pe un capac. Pasta poroasă și cu impurități a fost arsă la brun pătat în exterior și la negru-cenușiu în interior. A avut un înveliș destul de gros și lustruit; urmele lustrului păstrîndu-se pe alocuri. Pl. XII/8; XXI/13; lung. 7,4 cm.

Importanța deosebită a primelor două piese din categoria vaselor cu aplicații zoomorfe constă tocmai în figurile care le împodobesc.

Am mai avut prilejul să arătăm că apariția vaselor zoomorfe în culturile eneolitice de pe teritoriul patriei noastre, stă în legătură cu apariția și dezvoltarea lor în lumea egeică și a Asiei Anterioare [67]. Sînt îndeobște cunoscute reprezentările de cornute din Creta, Mesopotamia și Anatolia, legate de cultul taurului. Mai mult decît atîta, semnificative mai ales pentru cea de-a doua piesă descrisă mai sus, sînt o serie de descoperiri din Creta, care reprezintă vase în formă de tauri cu oameni modelați pe ei.

Această asociere, desigur în forme mult simplificate, se pare că o surprindem și pe capacul de la Sultana (nr. 56). Din păcate, lipsa părții superioare a figurinei antropomorfe (care ne-ar fi putut da eventual și alte indicii) ne împiedică să facem și alte constatări.

Este destul de probabil că ambele vase au fost piese de cult, cornutele respective simbolizînd taurul și „cultul" lui. Un asemenea cult este atestat în neoliticul sud-est european prin multiplele statuete de cornute, coarnele de consecrație (care simbolizează tocmai

www.cimec.ro

puterea taurului), vasele zoomorfe reprezentînd cornute şi, alături de acestea, prin diversele gropi de ofrandă conţinînd printre altele şi craniile şi coarnele animalelor sacrificate.

FIGURINE ZOOMORFE

În directă şi strînsă legătură pe de o parte cu una din principalele ocupaţii ale triburilor gumelniţene — creşterea vitelor — pe de alta cu rolul taurului (în special pentru forţa lui), stă şi o bogată plastică zoomorfă.

Reprezentările reproduc în special cornute — probabil taurul — dar nu lipsesc şi o serie de alte animale. Credem că aceste reprezentări aveau un rost magico-religios, în legătură cu creşterea şi înmulţirea animalelor.

Ca şi în cazul figurinelor umane şi în cel al celor animale trebuie remarcat schematismul adeseori excesiv în tratarea lor. Frecvent capul este redus la o simplă proeminenţă perforată, iar corpul la un cilindru neregulat.

După cum am notat mai sus, de obicei sînt figurate animale patrupede; întîlnim însă, atît între exemplarele pe care le vom prezenta, cît şi printre cele descoperite în alte aşezări, şi figurine în formă de pasăre, redate mai ales cu aripile şi gîtul întinse, ceea ce dovedeşte o încercare de reprezentare a realităţii, cu tot schematismul tratării.

58. **Gumelniţa 1960;** S II — 0,60 m. — Figurină fragmentară avînd două proeminenţe pe spinare, una în faţă, cealaltă în spate; seamănă oarecum cu un suport de tacîmuri. Remarcăm că acest tip de figurină cu „spini" pe spate este caracteristic culturii Gumelniţa, dar nu se poate preciza cum s-a ajuns la această accentuată deformare a realităţii.

Pastă nu prea bună, cu nisip şi mica în compoziţie, ardere inegală (foarte probabil chiar o ardere secundară) la cărămiziu-brun cu diverse pete cenuşii. Pl. XII/6; XXI/8; lung. 7,7 cm; inv. 994.

59. **Gumelniţa 1929.** — Figurină zoomorfă fragmentară reprezentînd un mascul; a avut probabil şi coarne, dar acestea s-au rupt din vechime, ca şi picioarele.

Pasta conţine impurităţi şi o oarecare cantitate de mica; arsă la brun, piesa are totuşi diverse pete. Pl. XII/5; XXI/6; lung. 5,9 cm; inv. 2045.

www.cimec.ro

60. **Gumelniţa 1964,** la — 0,60 m. Figurină reprezentînd un cornut, cu botul redat destul de rudimentar şi străpuns de o gaură orizontală. Coarnele, parţial coada, cele două picioare din spate şi unul din faţă sînt rupte din vechime.

Pasta impură, avînd în compoziţie diverse mici pietricele, arsă inegal la brun-cenuşiu (pătat) în exterior şi la negru în interior. Pl. XII/12; XXI/11; lung. 8,7 cm; inv. 445.

61. **Căscioarele 1956.** — Figurină miniaturală, cu capul redat printr-o proeminenţă perforată orizontal; două dintre picioare (unul din spate, celălalt din faţă) sînt rupte.

Pastă cu impurităţi, arsă la brun-cenuşiu pătat; pe alocuri se mai păstrează urmele lustrului. Pl. XII/2; XXI/2; lung, 3,8 cm; inv. 2046.

62. **Sultana 1957.** — Figurină — miniatură cu capul reprezentat ca o proeminenţă perforată vertical. Unul dintre picioarele din spate şi coada sînt rupte.

Lucrată dintr-o pastă neomogenă, arsă inegal la brun-cenuşiu. Pl. XII/3; XXI/4; lung. 3,2 cm; inv. 2047.

63. **Gumelniţa 1931.** — Figurină cu capul tratat în formă de proeminenţă perforată oblic; două dintre picioare şi coada rupte.

Pastă proastă, ardere inegală, brun-cărămizie şi neagră-cenuşie. Pl. XII/4; XXI/3; lung. 5 cm; inv. 1078.

64. **Căscioarele 1942.** — Figurină cu corp relativ cilindric; picioare mici, coada scurtă şi ruptă parţial. Pe spate are un orificiu care corespunde cu botul, indicînd foarte probabil gura animalului.

Pastă cu impurităţi, arsă inegal la cenuşiu, cu diverse pete brune sau roşcate. Pl. XII/11; XXI/12; lung. 7,5 cm; inv. 64.

Acest tip de animal foarte schematizat de altfel, este frecvent în cultura Gumelniţa.

65. **Gumelniţa 1934.** — Figurină cu capul rupt şi cu picioarele scurte (cele din faţă rupte şi ele).

Lucrată dintr-o pastă cu mult nisip şi mica în compoziţie, are culoare inegală, brun-cenuşie cu diverse pete cărămizii, datorate arderii secundare. Pl. XII/13; XXI/7; lung. 6,8 cm; inv. nr. 893.

66. **Gumelniţa 1929,** la — 0,65 m. Figurină cu capul şi trei picioare rupte din vechime; corpul decorat cu linii incizate, orizontale şi curbe.

Lucrată dintr-o pastă cu impurităţi, este arsă la brun-cenuşiu, în exterior şi la negru în interior. Pl. XII/10; XXI/14; lung. 7,4 cm; inv. 2044.

www.cimec.ro

67. **Sultana 1957.** — Coarne de consecraţie lucrate dintr-o pastă cu impurităţi şi mica, arse la brun-cenuşiu. Pl. XII/1; XXI/1. În. 2 cm; inv. 1357.

68. **Figurină relativ cilindrică cu extremităţile rotunjite.** La una din acestea o crestătură adîncă indică gura, iar deasupra sînt împunse două gropiţe. De o parte şi de alta, două mici proeminenţe. Nu ar fi exclus să reprezinte un peşte.

Pastă neomogenă, arsă inegal la brun-cărămiziu şi negru-cenuşiu. Pl. XII/9; XXI/9; lung. 5,6 cm; inv. 1082.

69. **Căscioarele 1956.** — Figurină reprezentînd o pasăre cu gîtul lung (şi ciocul rupt), cu aripile întinse (în poziţie de zbor?), coada ascuţită şi scurtă; pe spate o proeminenţă mediană. Picioarele au fost tratate sub formă de piedestal lăţit la bază.

Pastă neomogenă, arsă la brun-cărămiziu. Pl. XXI/5. În. 4,2 cm; inv. 1057.

70. **Căscioarele 1952.** — Figurină — pasăre schematică, redată cu aripile întinse şi cu capul rupt din vechime. Picioarele înalte, modelate ca un piedestal lăţit la bază şi despărţit în faţă printr-o mică linie incizată în formă de semicerc.

Lucrată dintr-o pastă destul de proastă, arsă la brun-cărămiziu, cu diverse pete. Pare să fi avut şi un înveliş sau o vopsea roşie-vişinie, aproape complet ştearsă. A suferit şi o ardere secundară. Pl. XII/7; XXI/10. În. 3,8 cm; inv. 63.

ALTĂRAŞE

O altă categorie de piese, interpretate de toţi cercetătorii ca piese de cult, caracteristice şi culturii Gumelniţa, o formează meselele miniatură de lut, folosite probabil la diverse practici magico-religioase. Nici de data aceasta nu credem că poate fi vorba de jucării sau obiecte de folosinţă comună, deoarece aproape toate au pe una dintre feţe reprezentaţi ochii apotropaici.

De altfel, pe lîngă importanţa lor din acest punct de vedere, ele fac dovada că triburile gumelniţene cunoşteau şi foloseau în mod curent mesele de lemn în cadrul mobilierului lor.

71. **Gumelniţa 1960; S I** — 0,40 m. — Măsuţă dreptunghiulară cu patru picioare mai scurte decît celelalte exemplare de acelaşi gen; trei dintre ele sînt rupte din vechime. Pe una din feţele lungi, decorul în formă de ochi; dar în timp ce la alte exemplare el este

www.cimec.ro

executat prin linii incizate, aici a fost redat cu ajutorul unor scobituri prelungi.

Pasta a fost şi ea relativ bună (folosind în compoziţie şi mica); arderea s-a făcut la brun şi cenuşiu în exterior şi la cenuşiu în interior. Suprafeţele au fost netezite şi lustruite, dar urmele lustrului s-au păstrat extrem de vag. Pl. XIII/1; XVII/11. În. 3,8 cm; lung. 6,5 cm; lăţ. 5,7 cm; inv. .

72. **Gumelniţa 1962.** — Măsuţă de formă relativ dreptunghiulară (dar cam neregulată) cu patru picioare, avînd pe una din feţele lungi laterale decorul incizat în formă de ochi umani.

Pasta este bună, conţinînd mica şi nisip foarte fin; a fost arsă la brun-cărămiziu. La exterior se văd urmele unui înveliş de culoare ceva mai gălbuie, precum şi lustrul păstrat destul de bine. Una dintre feţe poartă urmele unei arderi secundare. Pl. XIII/2; XVII/10. În. 4,5 cm; lung. 4,7 cm; lăţ. 4,5 cm; inv. 2052.

73. **Gumelniţa 1962,** la — 0,50 m. — Masă-miniatură dreptunghiulară cu patru picioare faţetate, avînd incizaţi pe una dintre feţele lungi cei doi ochi apotropaici. Pe una din laturile înguste se observă foarte vag urmele a două linii subţiri, orizontale, pictate cu grafit.

Lucrată dintr-o pastă relativ bună şi acoperită cu un înveliş subţire. Arderea secundară a crăpat-o, a deformat-o şi i-a alterat culoarea iniţială; predomină cărămiziul, dar nu lipsesc petele brune şi cenuşii; învelişul a devenit pe alocuri albicios. Pl. XIII/3; XVII/13. În. 6 cm; lung. 6,8 cm; lăţ. 5,8 cm; inv. 2051.

74. **Gumelniţa 1957,** la — 0,30 m. — Măsută relativ dreptunghiulară cu patru picioruşe oarecum conice (dintre care unul rupt din vechime) şi cu ochii apotropaici pe una din laturile lungi. Iniţial exteriorul a fost vopsit cu roşu, peste care s-a pictat cu alb: pe faţa superioară linii subţiri orizontale, iar pe trei dintre feţele laterale, oblice. Pe latura cu ochii umani incizaţi, interiorul lor a fost vopsit cu alb.

Marginile laterale sînt destul de prelungi şi terminate în arcade ce unesc picioarele două cîte două.

Lucrată dintr-o pastă destul de bună (conţinînd totuşi şi impurităţi) şi arsă secundar la roşu cărămiziu; de altfel arderea secundară a deformat şi crăpat piesa. Pl. XIII/4; XXII. În. 6,2 cm; lung. 8,1 cm; lăţ. 5,3 cm; inv. 450.

75. **Gumelniţa 1960;** S II — 2,60 m. — Ultima piesă de cult pe care o prezentăm în acest prim fascicol al catalogului este un

www.cimec.ro

altăraş-văscior de formă relativ dreptunghiulară, cu umărul în formă de şa, gîtul scurt, drept şi gura relativ rotundă; a avut patru picioruşe rupte din vechime şi aproape sigur şi un capac.

Cele patru muchii ale vasului sînt decorate cu crestături, iar laturile cu diverse linii frînte şi curbe, incizate.

Lucrat dintr-o pastă neomogenă, arsă la brun-cărămiziu cu diverse pete cenuşii la exterior şi la negru în interiorul peretelui. A mai suferit şi de pe urma unei arderi secundare. Pl. XIII/5; XX/5. În. 7,4 cm; lăţ. 8,5 cm; inv. 1031.

www.cimec.ro

BIBLIOGRAFIE

1 Vladimir Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie*, Bucureşti, 1937.

2 Gordon Childe, *The Danube thouroughfare and the beginnings of the civilization in Europa*, în *Antiquity*, I. 1926.

3 Vladimir Dumitrescu, *Omul în statuetele neolitice din R.P.R.*, în *Viaţa Românească*, XIV, 1961, iulie, p. 78—88.

4 Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra*, în *PMMB*, nr. 1, Bucureşti, 1934, p. 22.

5 V. Mikov, Идолната пластика преъ новокаменната епоха въ България, în *Izvestii Institut*, VIII, 1934.

6 Vladimir Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien découverte à Gumelniţa*, în *Dacia*, VII-VIII, 1937—1940, p. 97—120.

7 Dinu V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhügel bei Bukarest*, în *IPEK*, 1938, pl. 20/1—2.

8 Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelniţa*, în *Dacia*, II, 1925, fig. 31/1.

9 I. Nestor, *Der Stand*, Berlin 1933, pl. 9/1.

10 Inedită — se află în colecţiile Muzeului Naţional de Antichităţi.

11 Câteva exemplare au apărut în ultimele campanii de săpături (1964—1965).

12 Vladimir Dumitrescu, *Omul în statuetele neolitice...*, *loc. cit.*, p. 87—88.

13 Vladimir Dumitrescu, *Semnificaţia şi originea unui tip de figurină feminină descoperită la Rasl*, în *SCIV*, VII, 1—2, 1956, p. 96—115 şi *Din nou despre figurinetă bicefale*, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 307—308.

14 G. Contenau, *Idoles en pierre provenant de l'Asie Antérieure*, în *Syria*, VIII, 1927; M. Vasić, *Preistoriska Vinča*, III.

15 Vladimir Dumitrescu, *Semnificaţia şi originea...*, *loc. cit.*

16 Corneliu Mateescu, *Săpăturile arheologice de la Vădastra*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 189, fig. 2.

17 M. Petrescu-Dîmboviţa şi colaboratori, *Şantierul Truşeşti*, în *SCIV*, 1—2, 1953, p. 14, fig. 2.

18 Vladimir Dumitrescu, *Figurines from Gumelnizta*, în *Antiquity*, vol. XXXVIII, nr. 151, 1964.

19 *Ibidem.*

20 A.M. Tallgren, *La pontide préscythique*, în *ESA*, II, 1926.

21 Vladimir Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien...loc. cit.*, şi *O nouă statuetă de tip tesalic descoperită la Gumelniţa*, în *SCIV*, XI, 2, 1960, p. 245—257.

22 Vladimir Dumitrescu, *New discoveries at Gumelnitza*, în *Arhaeology*, vol. 19, n. 3. şi *Gumelniţa. Sondajul stratigrafic din 1960*, în *SCIV*, 17. 1, 1966.

23 *Ibidem.*

www.cimec.ro

24 *Ibidem.*

25 Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 24/1.

26 J.H. Gaul, *The neolithic period in Bulgaria*, în *American School of prehistoric research*, Bulletin, 16, 1948, pl. LV/2 şi LVI/4—5.

27 B. Jovanovič, *La céramique antropomorphe de l'énéolithique des Balkans et du Bas-Danube*, în *Archaeologia Jugoslavica*, V, Belgrad, 1964, pl. I/11—12

28 Vladimir Dumitrescu, *Figurines from Gumelnitza*, *loc. cit.*

29 M. Petrescu-Dîmboviţa şi colaboratori, *op. cit.*, pl. 14.

30 M. Dimitrov, Костена човешка фигурка от с. Ловец, Стараазагорско, în *Arheologia* IV, 1926, n. 1, p. 66 şi 67, fig. 1 şi 2.

31 Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra*, *loc. cit.*, p. 22—23, fig. 36.

32 Vladimir Dumitrescu, *Figurinele antropomorfe de os din civilizaţia eneolitică balcano-danubiană*, în *Închinare lui N. Iorga*. Cluj, 1931.

33 V. Mikov, *op. cit.*, fig. 135, 136, 137 şi N. Petkov, Класификация на пласките костни идоли в Балкано-дунавската област, în *Godişnic*-Plovdiv, II, 1950.

34 Dinu V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche...*, *loc. cit.*

35 N. Petkov, *op. cit.*

36 Gh. Ştefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, 1925, fig. 44/2—3, al treilea exemplar provine din săpăturile recente — 1964.

37 N. Petkov, *op. cit.*

38 Silvia Marinescu-Bîlcu, *O figurină de marmură descoperită la Gumelniţa*, în *SCIV*, 16, 1, 1963.

39 D. Berciu, *Cercetări şi descoperiri arheologice în regiunea Bucureşti*, în *Materiale*, II, 1956. fig. 64.

40 Silvia Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*

41 Gh. Gheorghiev, *The Azmak Mound in Southern Bulgaria*, în *Antiquity*, XXXIX, 1965, pl. VII/e.

42 B. Jovanovič, *op. cit.*, p. 9—15.

43 Gh. Gheorghiev, *op. cit.*, pl. VI/d

44 *Ibidem*, pl. VI/c.

45 Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 21/1; 22/1, şi 23/1.

46 *Ibidem*, pl. 29/,9. Piesa, provenind de la Vidra, făcea parte din fosta colecţie Istrati-Capşa.

47 *Ibidem*, pl. 13/13.

48 Doina Galbenu, *Aşezarea neolitică de la Hîrşova*, în *SCIV*, XIII, 2, 1962, p. 294, fig. 8/3.

49 D. Berciu, *op. cit.*, 495, fig. 5.

50 *Ibidem*, p. 540, fig. 3.

51 J. H. Gaul, *op. cit.*

52 Gh. Gheorghiev şi N. Anghelov, Разкопки на селищната могила до Русе през 1950—1953 година, în *Izvestiia Institut*, XXI, 1957, p. 41—128, fig. 36.

53 Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 29/9.

54 Gh. Gheorghiev şi N. Anghelov, *op. cit.*, fig. 36.

55 Doina Galbenu, *op. cit.*, fig. 8/3.

56 Silvia Marinescu-Bîlcu, *Două vase zoomorfe din cultura Gumelniţa*, în *SCIV*, XII, 1961, fig. 2.

57 Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 19/2 şi pl. 19/1.

www.cimec.ro

58 P. Detev, Селищната могила Банята при Капитан Димитриево, în *Godişnic Plovdiv*, II. 1950, p. 12, fig. 22/Б.

59 V. Mikov, Предисторическото селище до Криводол Врацско în *Razkopke*, I, 1948, Sofia, p. 52, fig. 38 (a treia de sus).

60 Gh. Gheorghiev şi N. Anghelov, *op. cit.*, fig. 62/1.

61 V. Mikov, Материали отъ предисторическата епоха въ България, în *Izvestiia-Institut*, VII, 1932—1933, Sofia, p. 361, fig. 112.

62 Vladimir Dumitrescu, *Une nouvelle station à céramique peinte dans le nord-ouest de la Moldavie*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 145—146, fig. 21.

63 D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina ultimelor cercetări*, Bucureşti, 1961, p. 510—529; fig. 271/1; 276 şi 277/1.

64 Silvia Marinescu-Bîlcu, *Reflets des raports entre les civilisation de Hamangia et de Précucuteni dans la plastique précucuténienne de Tîrpeşti*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964.

65 A.J. Wace şi M.G. Thompson, *Prehistoric Thessaly*, Cambridge, 1912, p. 57, fig. 30.

66 Vladimir Dumitrescu, *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation énéolithique Balkano-Danubienne de type Gumelniţa*, în *IPEK*, 1932—1933, pl. 13/6.

67 Silvia Marinescu-Bîlcu, *Două vase zoomorfe...*, *loc. cit.*

www.cimec.ro

www.cimec.ro

1

2

3

4

5a

5b

6

7

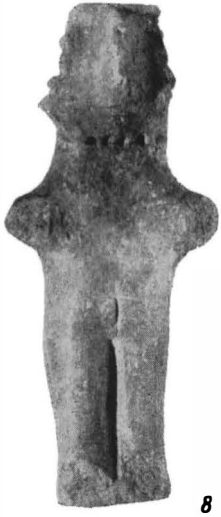

8

9

PLANSA

www.cimec.ro

1

2

3

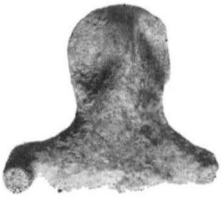

4

5

6

7

8

10

11

PLANSA II.
www.dimeo.ro

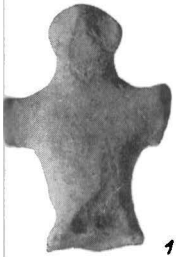
1

2

3

4

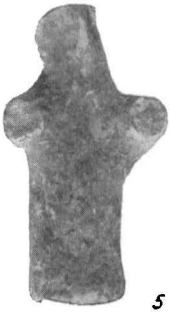
5

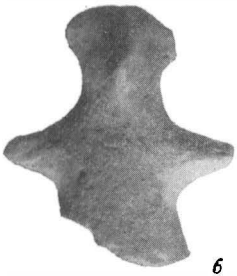
6

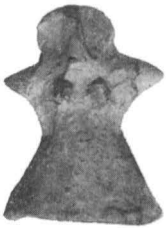
7

8

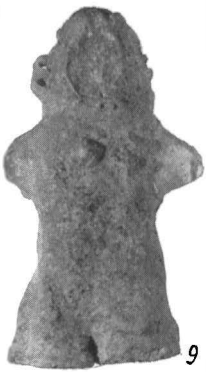
9

10

11

PLANSA II

www.dimeo.ro

1a

1b

2

3

PLANSA IV

www.cimec.ro

1a

1b

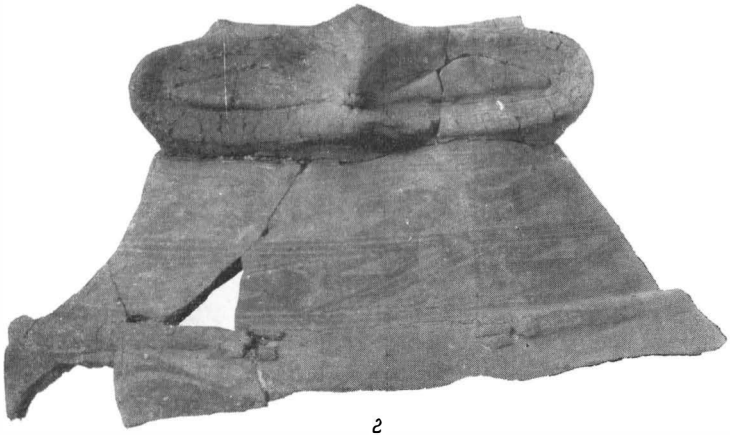

2

www.dimec.ro

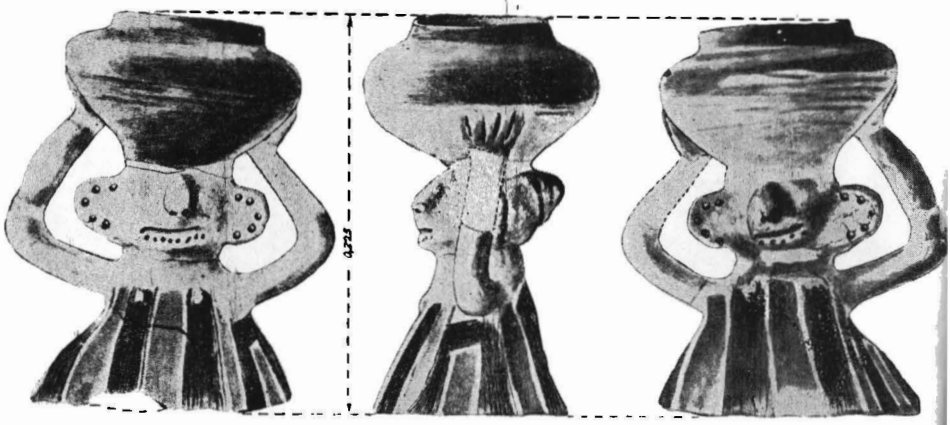

1

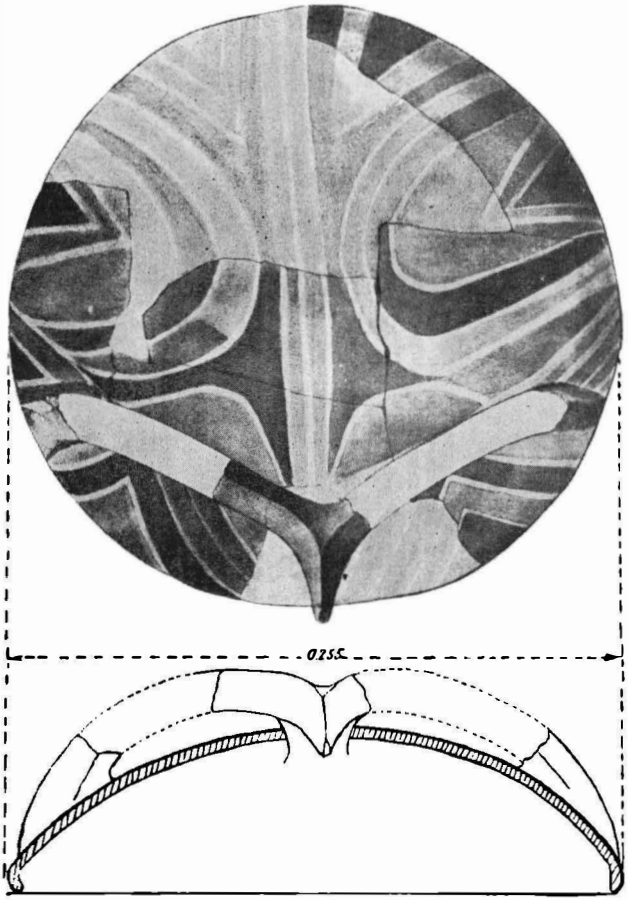

2

PLANSA VI

www.cimec.ro

1

2

3

4

5

6

PLANSA VII.

www.cimec.ro

1a

1b

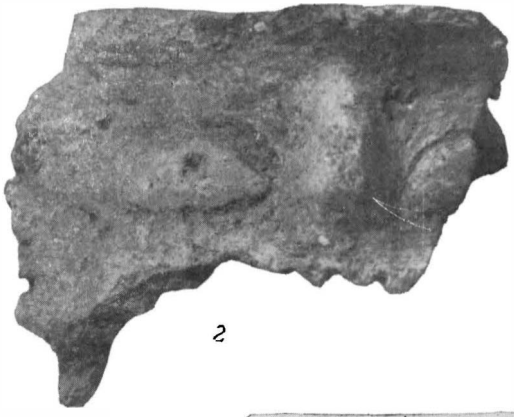

2

3

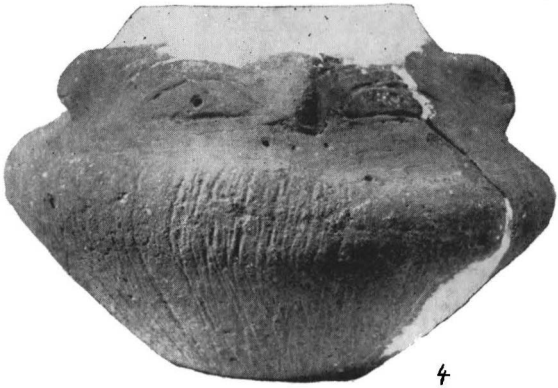

4

PLANSA VIII

www.cimec.ro

a

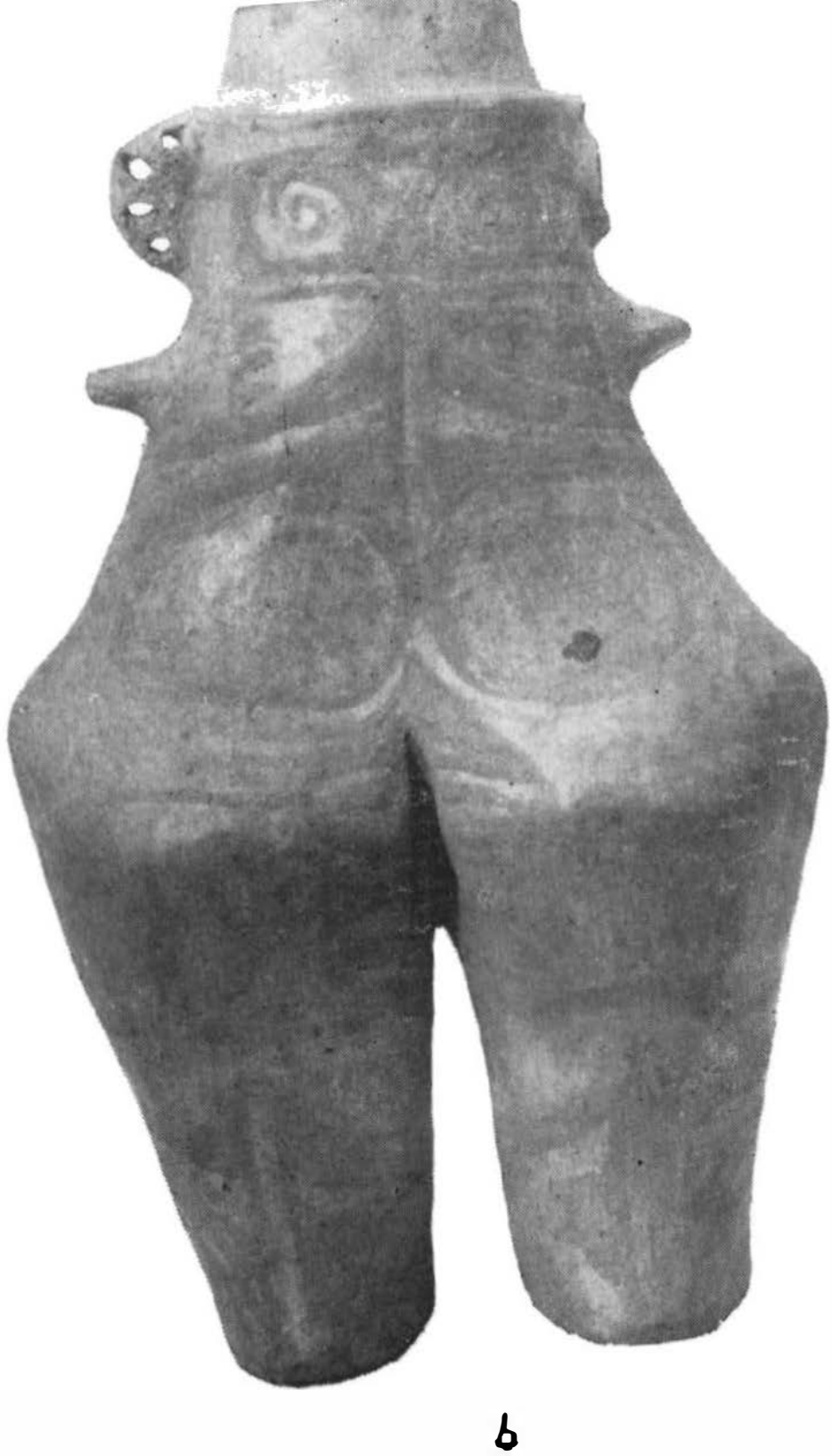

b

PLANSA IX

www.cimec.ro

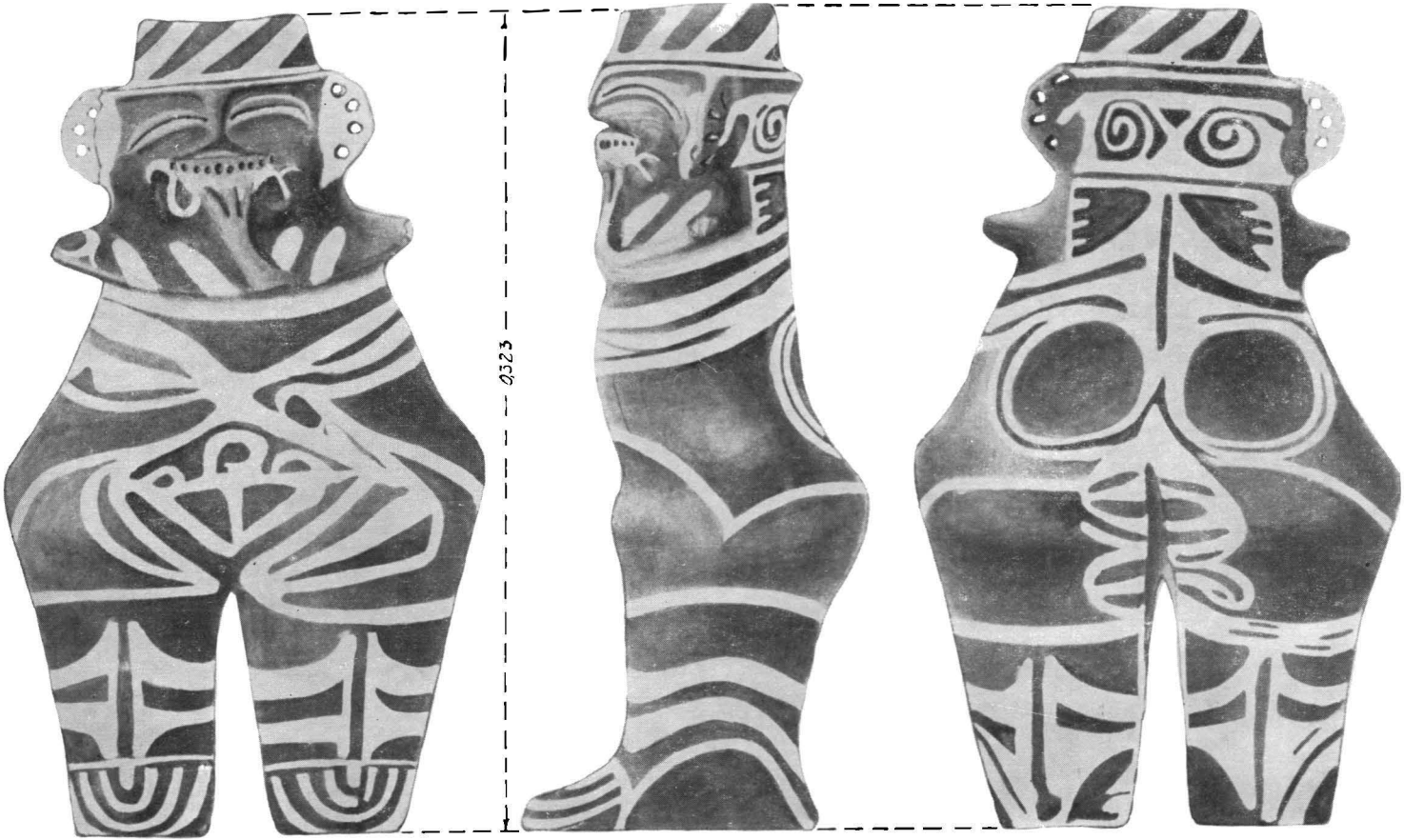

PLANSA X

www.cimec.ro

1a

1b

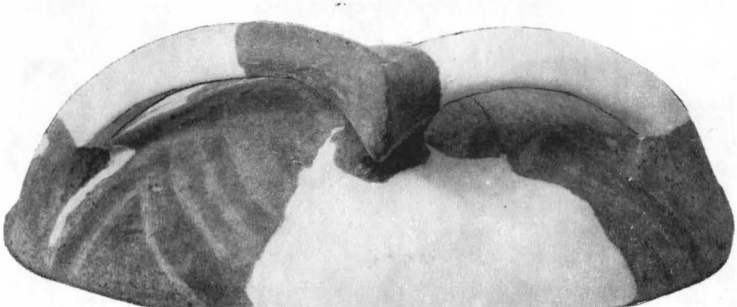

2

PLANSA XI

www.cimec.ro

1

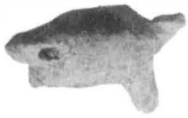

2

3

4

5

6

7

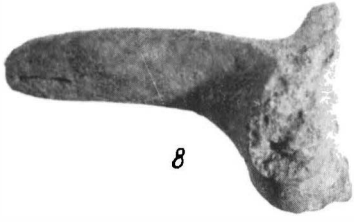

8

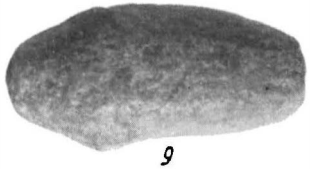

9

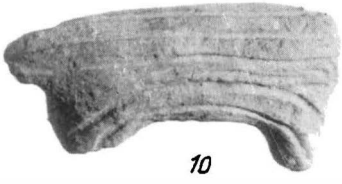

10

11

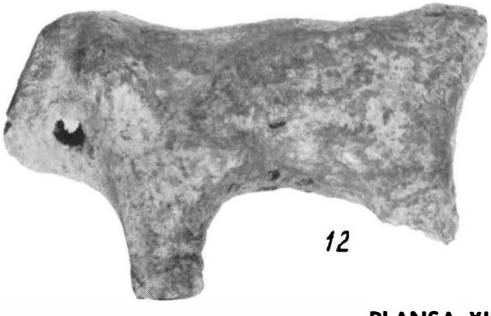

12

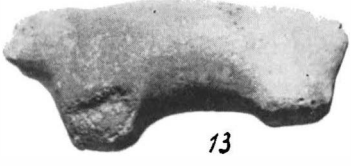

13

PLANSA VII

www.dimec.ro

1

2

3

4

5

PLANSA XII

www.cimec.ro

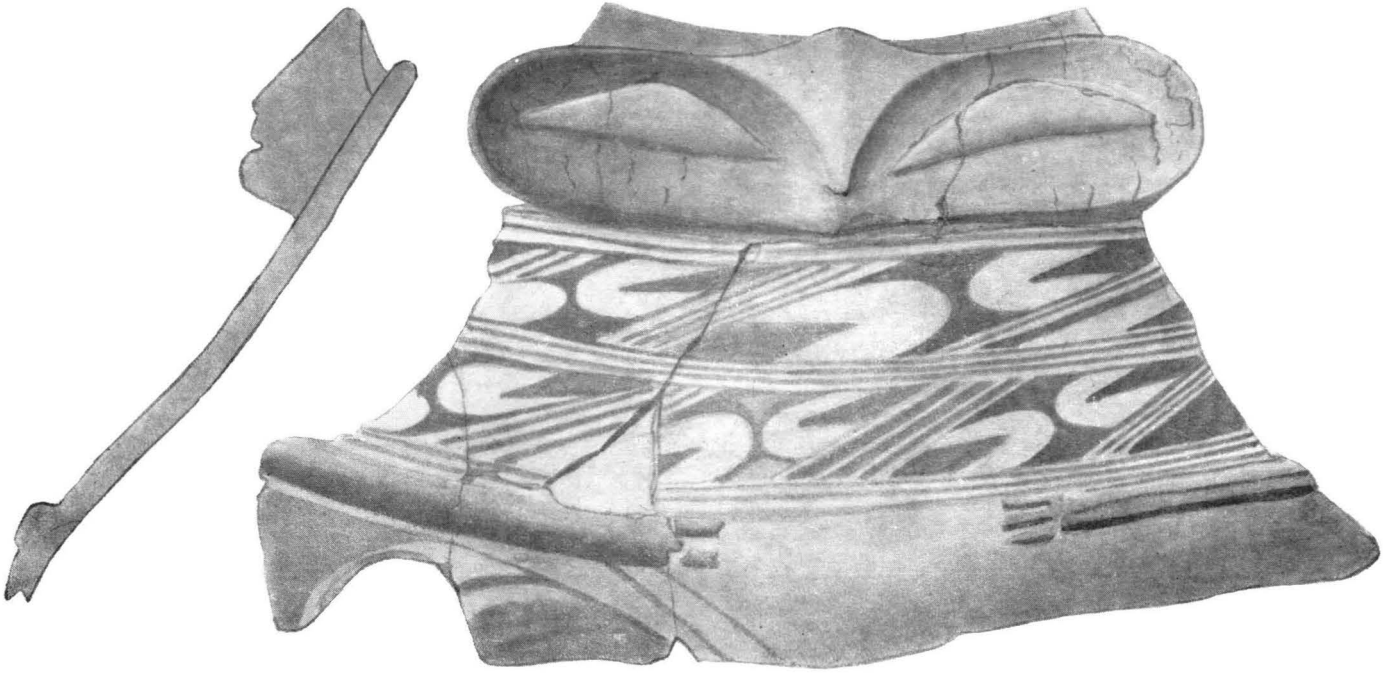

PLANSA XIX

www.cimec.ro

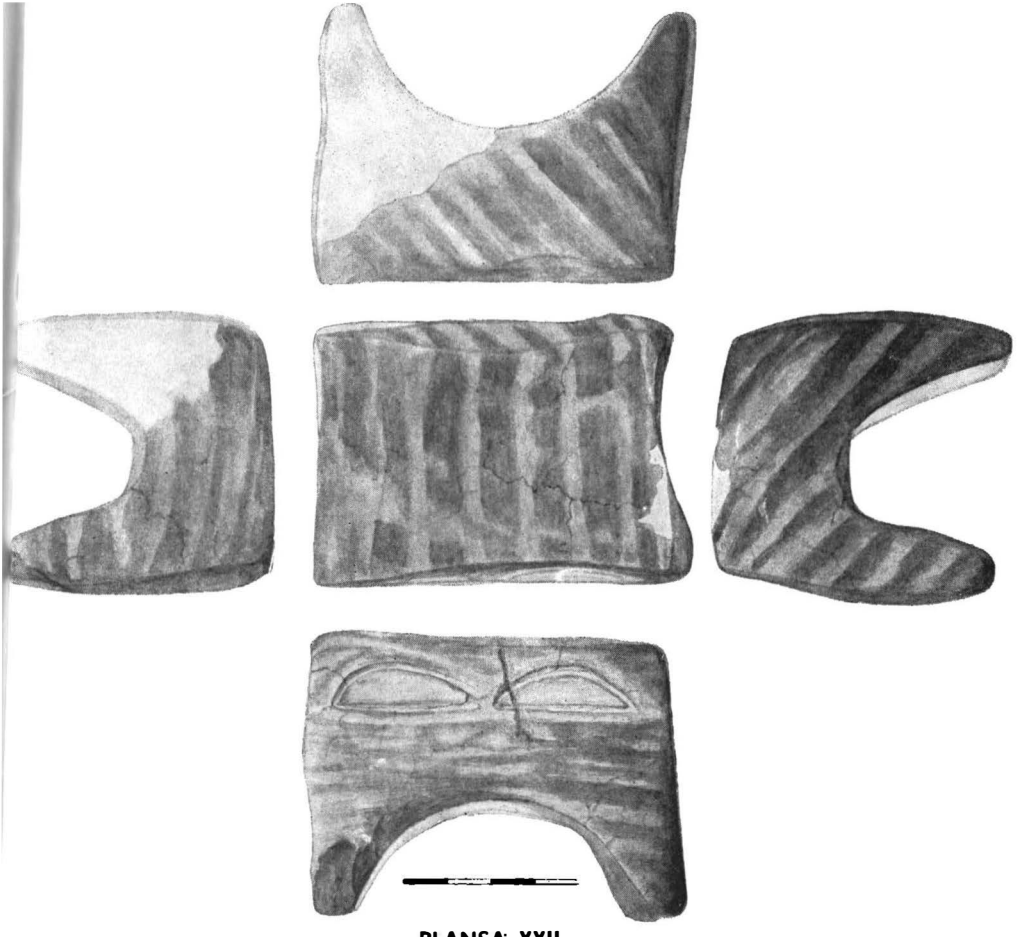

PLANSA XXII

www.cimec.ro

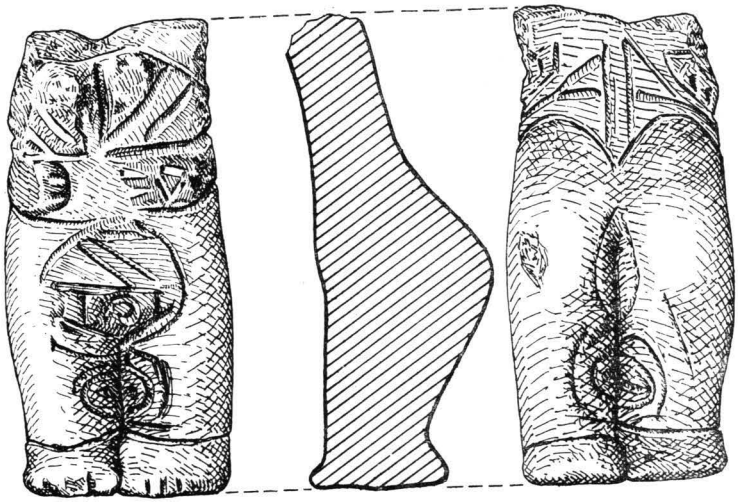

1

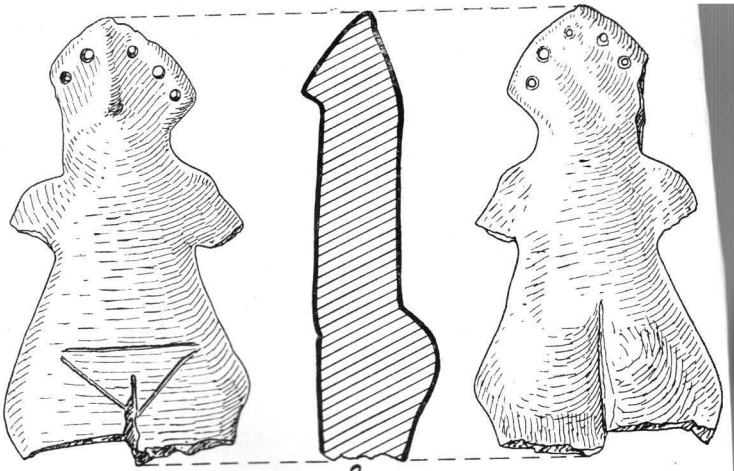

2

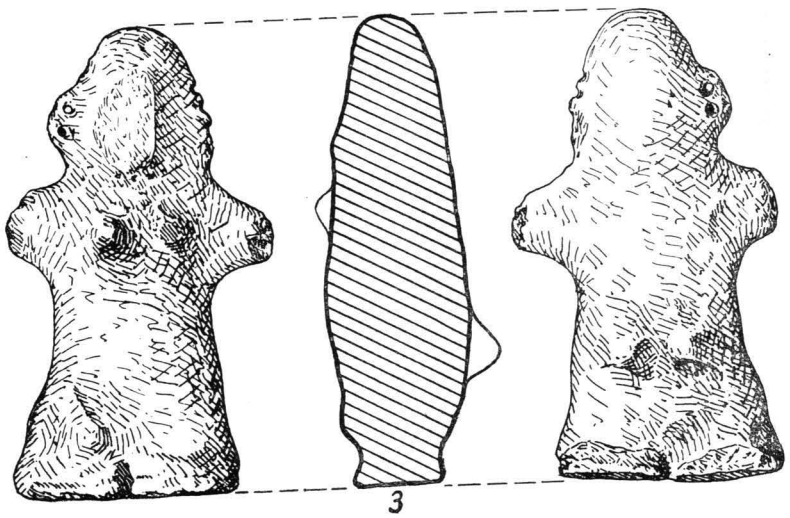

3

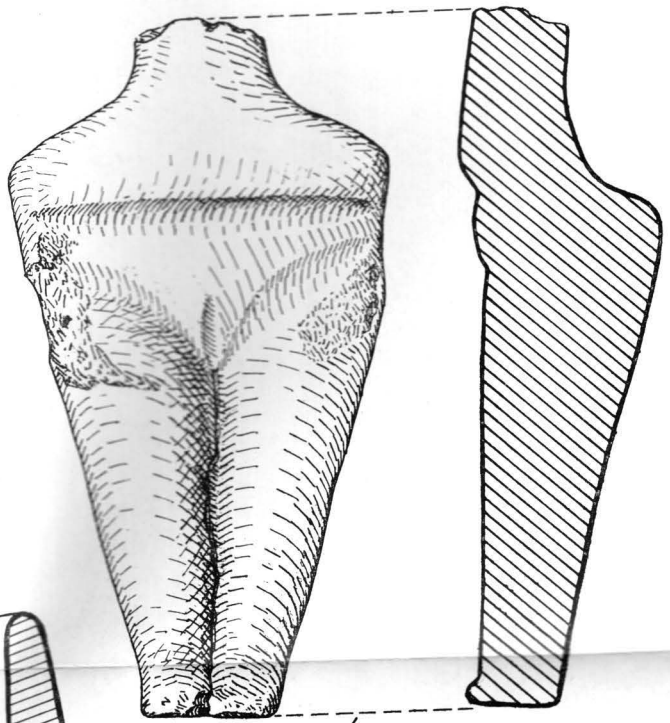

4

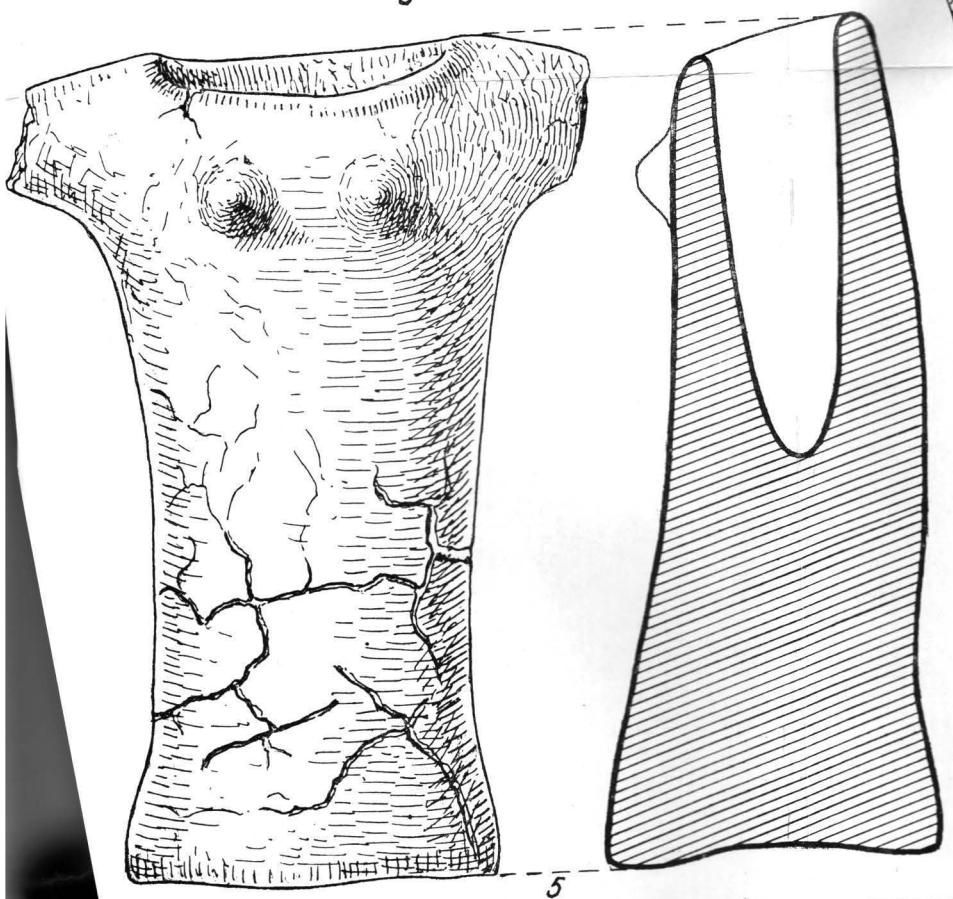

5

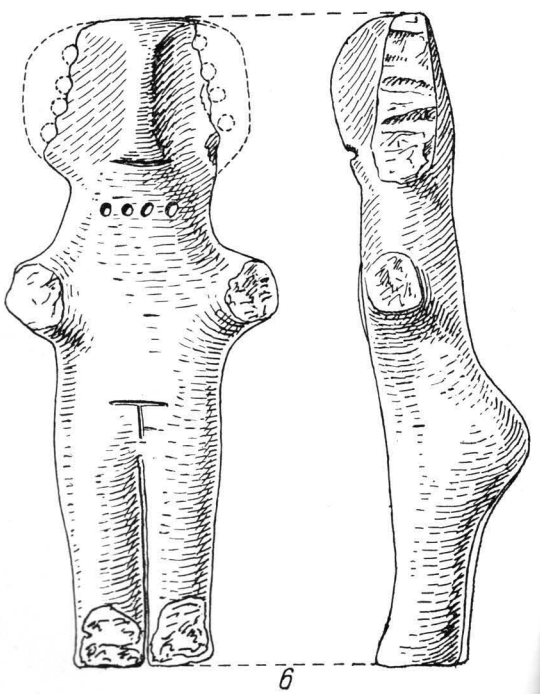

6

www.cimec.ro

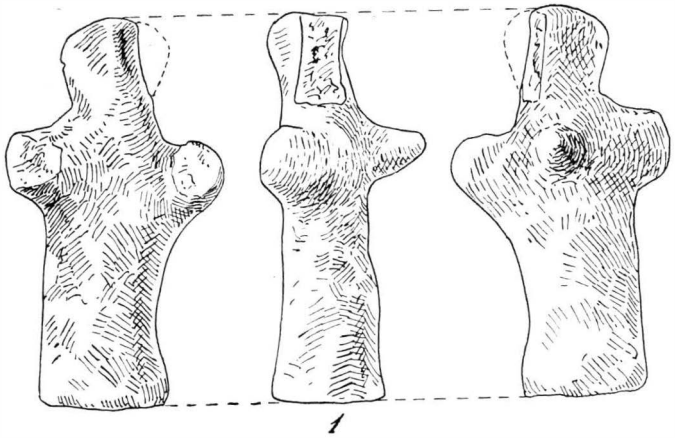

1

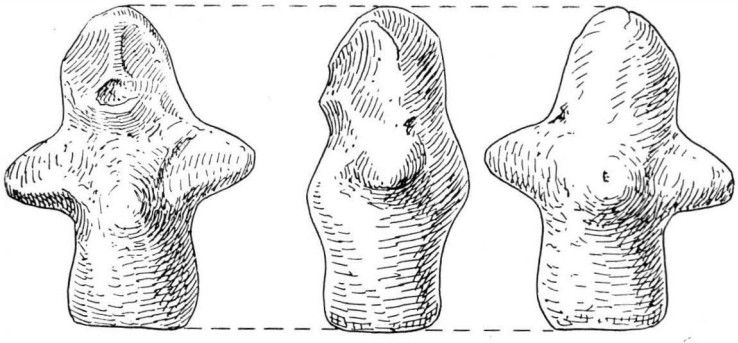

2

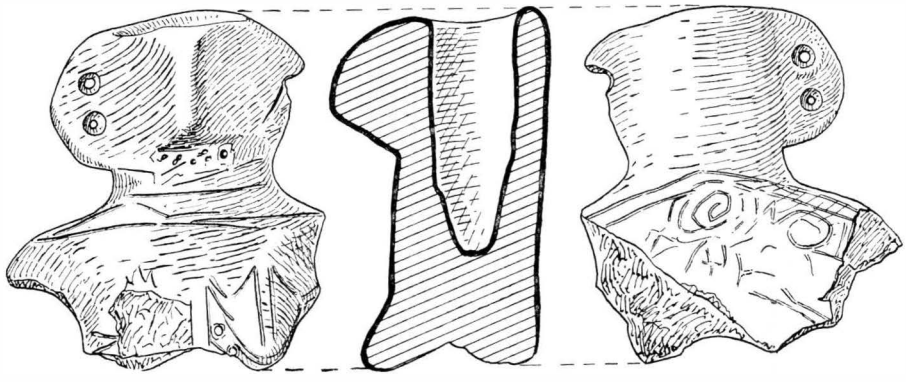

3

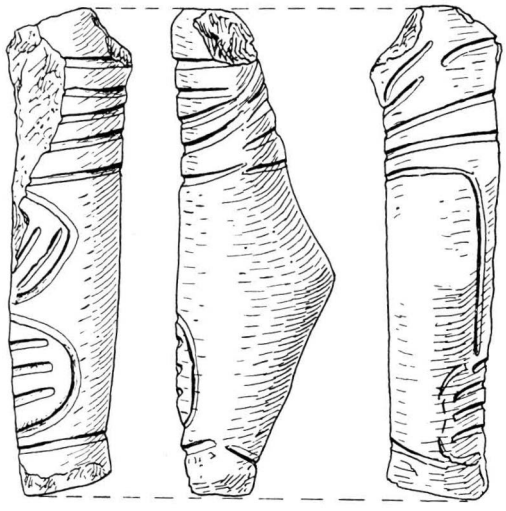

4

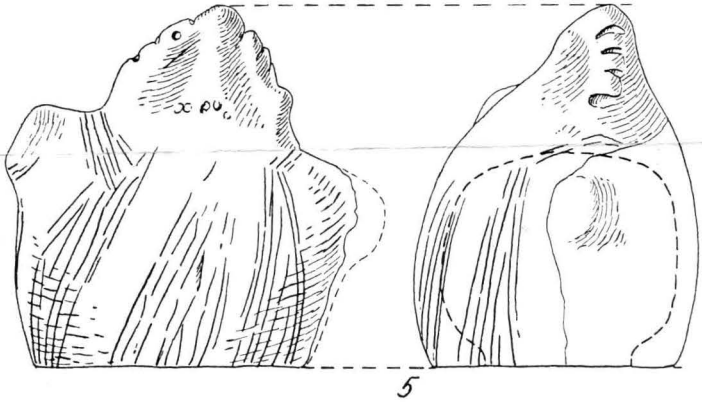

5

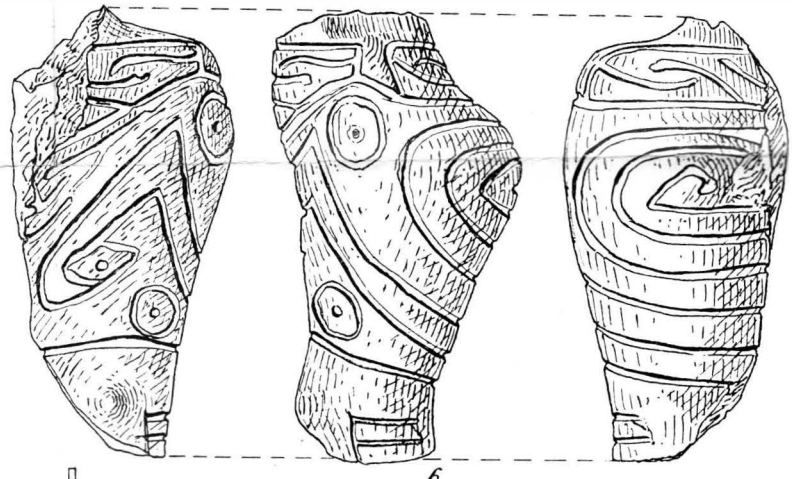

6

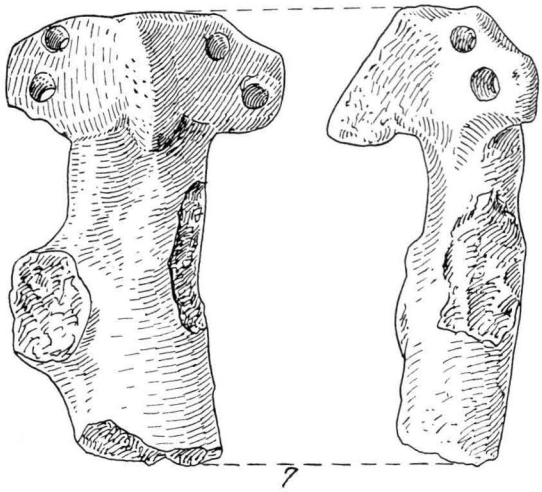

7

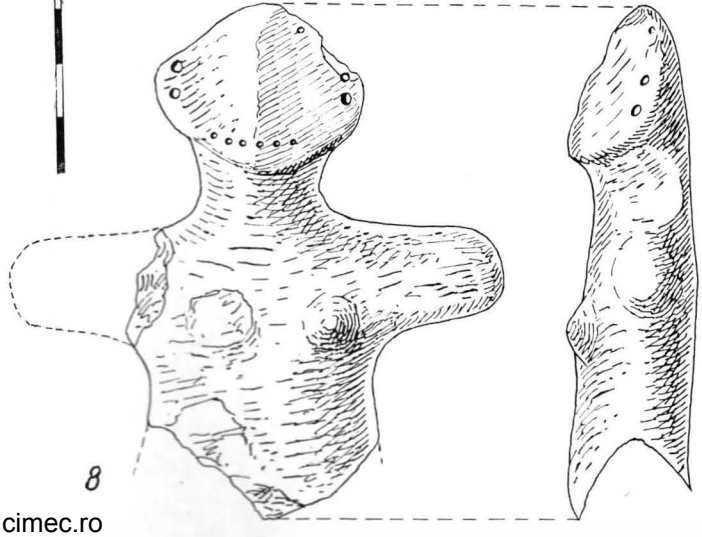

8

www.cimec.ro

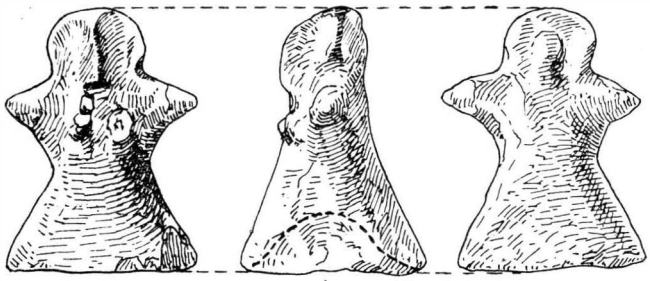

1

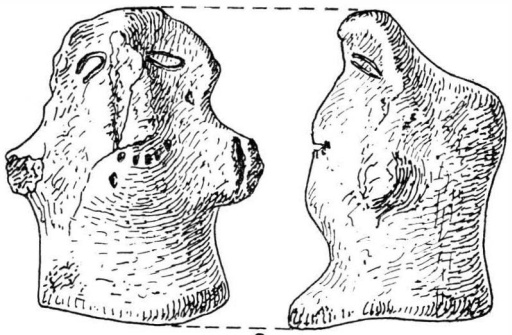

2

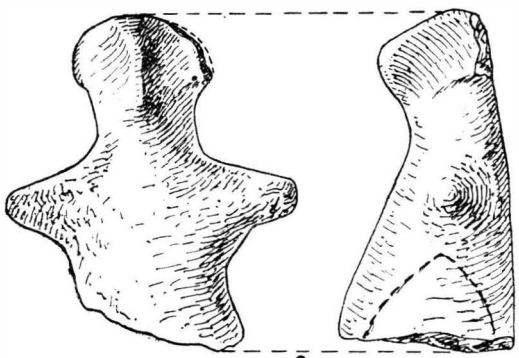

3

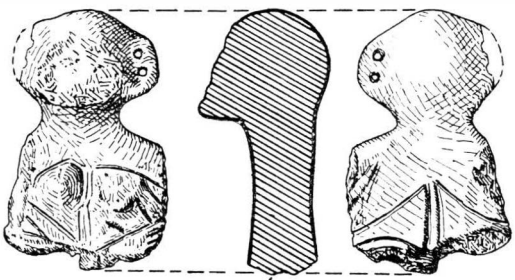

4

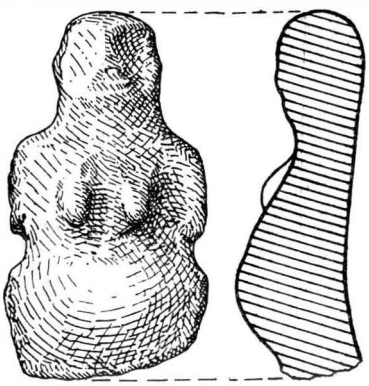

5

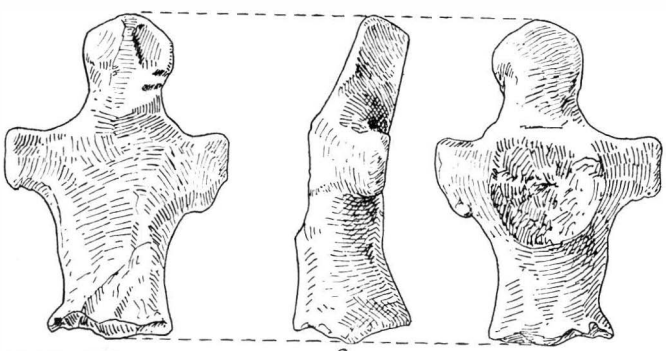

6

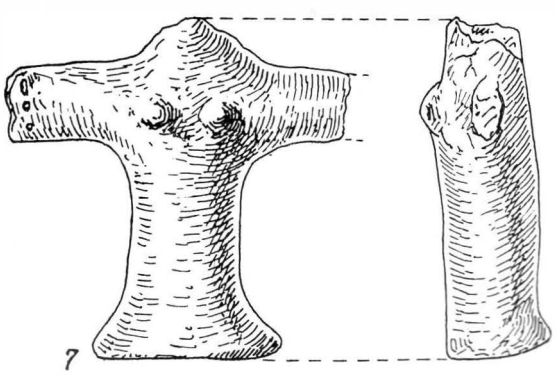

7

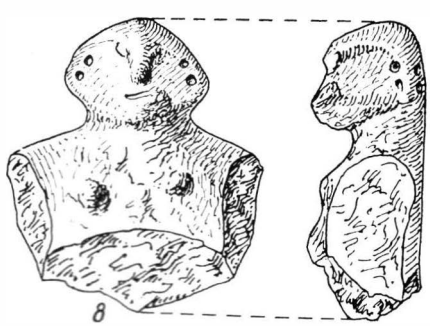

8

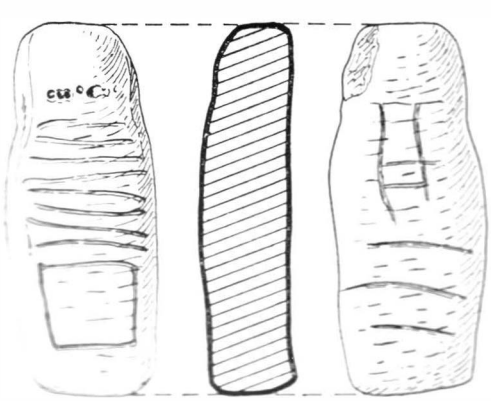

9

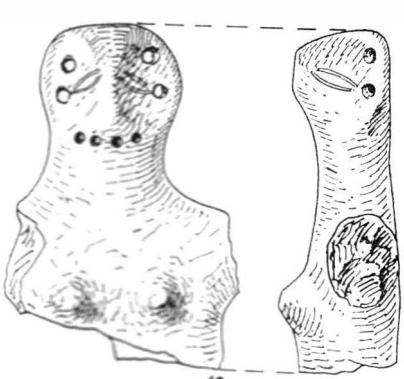

10

www.cimec.ro

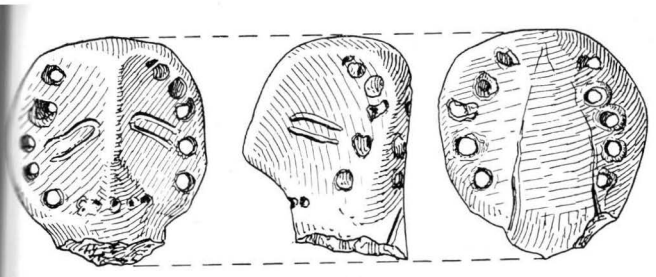

1

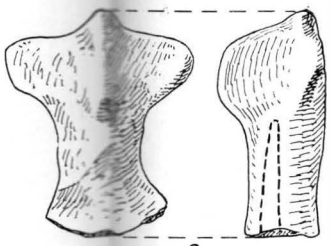

2

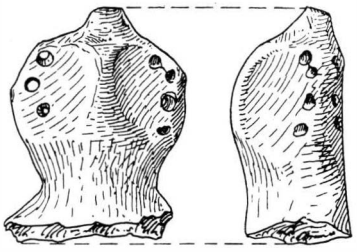

3

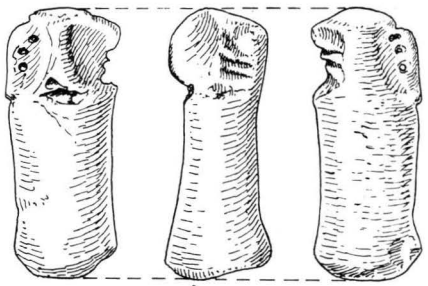

4

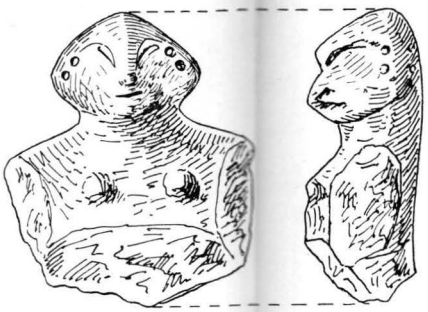

5

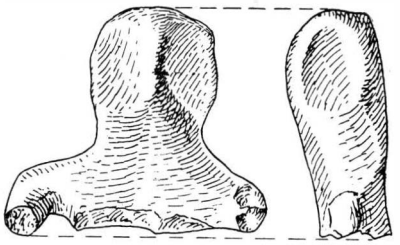

6

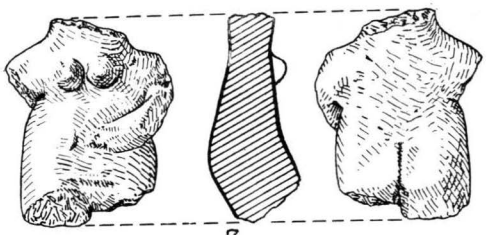

7

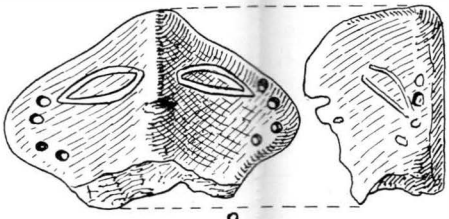

8

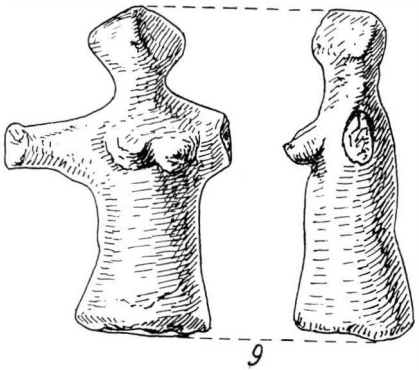

9

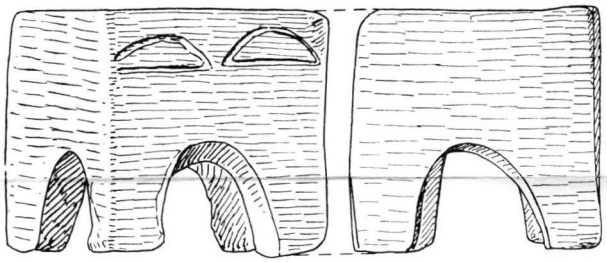

10

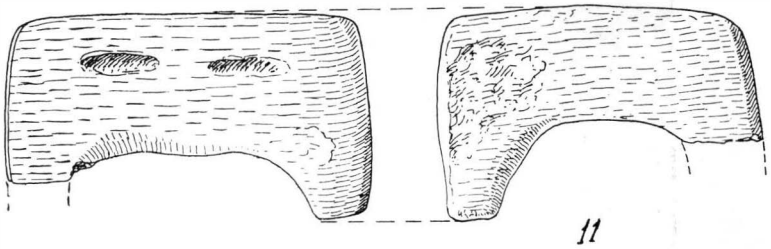

11

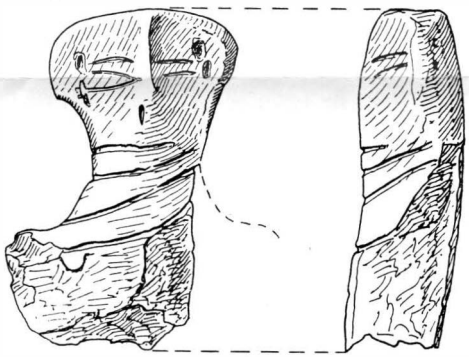

12

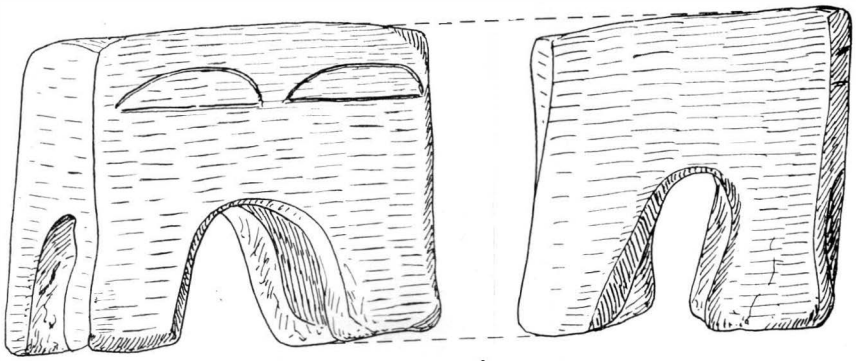

13

PLANSA XVII.

www.cimec.ro

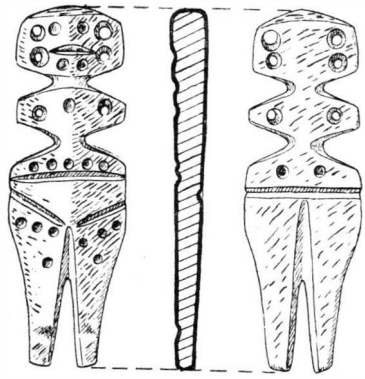

1

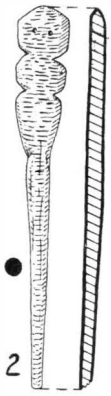

2

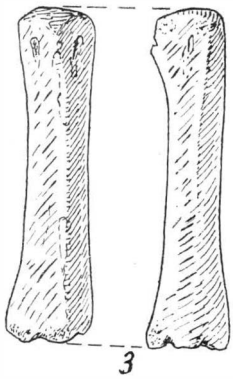

3

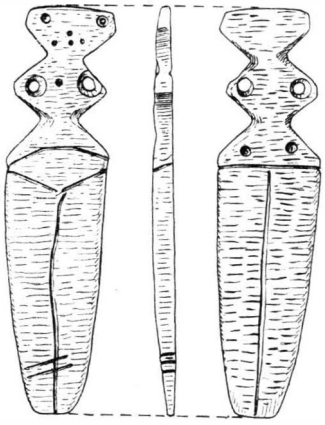

4

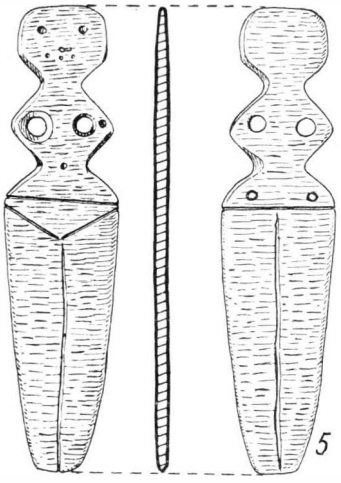

5

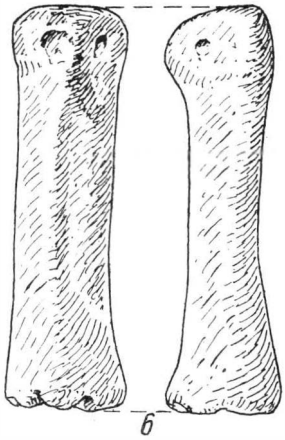

6

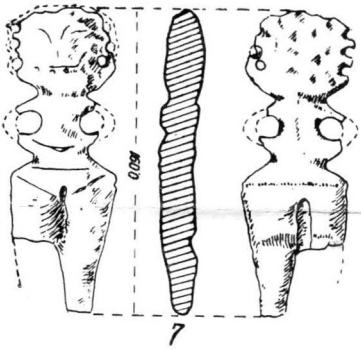

7

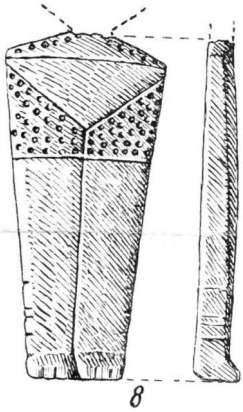

8

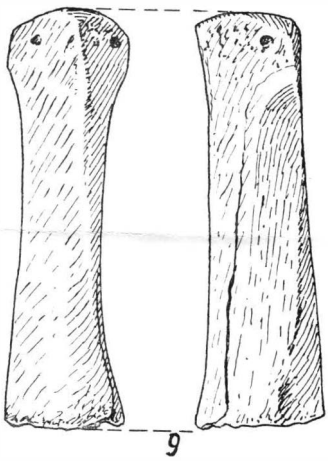

9

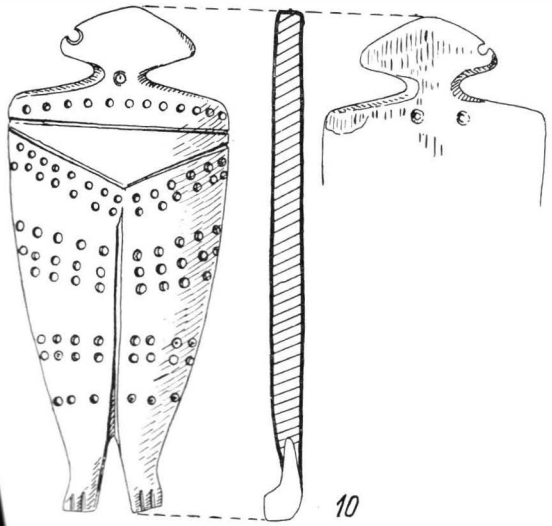

10

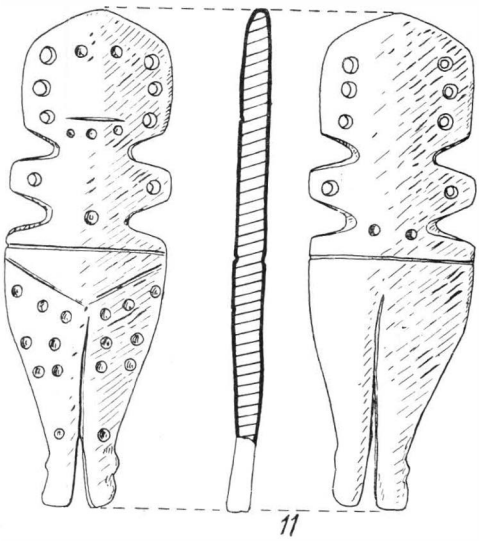

11

www.cimec.ro